

PUT KA “PAX LINGUISTICA” NA KOSOVU?

Reč urednika

Ovo je specijalno izdanje redovnog IPS biltena. S obzirom da je pripadnicima različitih zajednica koji govore različite jezike potreban pristup javnim institucijama, razvijanje kulture i prakse višejezičnosti je od najveće važnosti. Godina 2005. je presudna za budućnost Kosova. Na primeni prioriternih Standarda radi se udruženim snagama, i Kosovo može da računa na pomoć i stručnost mnogih. Ovaj IPS bilten odraz je takvih stručnih saveta, koji se nude vođama kosovskih institucija, javnim radnicima, predstavnicima zajednica, građanskog društva i medija.

OEBS-ova misija na Kosovu je u saradnji sa privremenim institucijama samouprave (PIS) 14. i 15. septembra organizovala jednu konferenciju pod nazivom "U pravcu Pax Linguistica na Kosovu? jezička prava kosovskih zajednica", o sprovođenju jezičkih prava na Kosovu. Centralna tema prezentacije bio je značaj promovisanja jezičke raznolikosti u cilju većeg međusobnog razumevanja, tolerancije i integracije u društvo. Štaviše, obezbeđivanje jezičkih prava kosovskih zajednica je uslov iz kosovskog Plana za primenu standarda (KPPS). Namena ovog izdanja IPS biltena je da nastavi debatu o potrebi za boljim sprovođenjem jezičke politike na Kosovu i da "pokaže put napred" – odnosno da bi se utvrdila moguća rešenja i dale preporuke.

Konferenciji su prisustvovali vodeći stručnjaci za prava manjina i manjine, među kojima i dr Fernan de Varene, viši predavač za ljudska prava i međunarodni zakon sa Murdok univerziteta iz Australije (vidi članak "Nalaženje ravnoteže između žalbi vezanih za prava manjina i vladinih sredstava"), poznat širom sveta po svom radu u ovoj oblasti.

Većina problema o kojima postoje izveštaji, a sa kojima se suočavaju kosovske zajednice u postizanju svojih prava, tiču se pristupa pisanim informacijama iz kosovskih institucija i komunikacije sa njima na centralnom i opštinskim nivoima. Najčešće se kao razlozi pominju manjak prevodilačkih službi i nedostatak angažovanosti PIS službenika. Pored ovoga, manjak, i čak u nekim krajevima Kosova potpuno odsustvo oznaka ulica, puteva i javnih oznaka na manjinskim jezicima (srpskom i drugim u krajevima gde je to potrebno) pominje se kao frustrirajuće za manjinske zajednice, i tumači se i kao tehnički problem i kao političko pitanje.

Na konferenciji je donet zaključak da uzrok frustracija manjinskih zajednica vezanih za jezik leži u još uvek neadekvatnom sprovođenju važećeg zakonskog okvira, a razlog je—u velikoj meri—nedostatak jasnog i jednoobraznog razumevanja važećeg zakona.

U prva tri članka u ovom biltenu dublje se ispituju tekući problemi koji se stalno ponavljaju u sprovođenju jezičke politike, a koji su podvučeni na konferenciji – zbrka oko postupka pisanja zakona (vidi članak "Izgubljeni u prevodu" ili kako da tri jezika govore jednim zakonodavnim glasom"), hitna potreba da opštine bolje sprovedu jezičku politiku (vidi "Sprovođenje jezičke politike u radu opština"), i potreba za jednim sveobuhvatnim vladinim pristupom da bi se obezbedilo pravo na obrazovanje na maternjem jeziku (vidi "Multietničko obrazovanje").

Svaki od gore pomenutih članaka daje preporuke o tome kako neposredno rešavati utvrđene. Zatim su ove preporuke upotpunjene sa tri članka, u kojima se sagledava čitava situacija i objašnjava kako kreirati i sprovesti jednu sveobuhvatnu jezičku politiku na nivou čitavog Kosova. U jednom se govori o pozitivnom primeru zakona o diskriminaciji, i tome kakav je nastavak potreban da bi se u pogledu utvrđivanja jezičkih prava (vidi "Zakon o diskriminaciji – uvođenje privatnog sektora"). U sledećem članku, koji je napisao dr De Varennes, objašnjavaju se načela državne jezičke politike, koja su se pokazala uspešnim u drugim zemljama, nudeći jednu "formulu" četiri vodeća principa (vidi "Nalaženje ravnoteže između žalbi vezanih za prava manjina i vladinih sredstava"). Zadnji članak zastupa neki sveobuhvatni zakon o upotrebi jezika (vidi "Elementi za zakon o upotrebi jezika").

Nadamo se da ćete imati koristi od analize, predloga o nacrtu zakona o upotrebi jezika i drugih političkih predloga. Kao i uvek, vaša su mišljenja vrlo dobrodošla.

*Franklin De Vriz,
IPS Koordinator.*

‘Izgubljeni u prevodu’ ili kako da tri jezika govore jednim zakonodavnim glasom

Veliki problemi vezani za prevode osujećuju zakonodavni proces. Značajne protivrečnosti između obaveznih prevoda zakonskih tekstova – na engleskom, albanskom i srpskom jeziku – odvlače pažnju od materije zakona, šire pometnju i sprečavaju uspešno sprovođenje. Glavni razlozi za ovo su nedostatak kvalifikovanih prevodilaca (za engleski jezik), nedovoljna politička angažovanost (u pogledu srpskog prevoda), neefikasne procedure prevodenja i ‘zakonodavna žurba’. Kratkoročna predložena rešenja mogu da poboljšaju vođenje prevodilačkih službi, korišćenje spoljnih službi za prevode na engleski jezik, i standardizovanjem pravnih termina koji se koriste. U srednjeročnom periodu, autori predlažu da PIS treba da razmotri uvođenje časova službenih jezika za sve javne radnike, dok bi se svela na najmanju meru potreba za prevodima na engleski jezik. U dugoročnom periodu, treba otvoriti institut za prevodenje i tumačenje.

Ulrih Štajnle, Programski službenik Tima za podršku centralnoj vladi, OEBS-ova misija na Kosovu
Senad Šabović, Programski službenik Tima za podršku centralnoj vladi, OEBS-ova misija na Kosovu

Prevodenje tekstova zakona u zakonodavnim procesima kosovskih institucija mora hitno da se popravi. Višejezičnost je jedan od kamena temeljaca za funkcionisanje privremenih institucija samouprave (PIS) kao što je propisano Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija od juna 1999. godine, i Ustavnim okvirom za samoupravu na Kosovu. Višejezičnost ovde znači da Kosovo ima tri službena jezika: albanski, srpski i engleski, dok postoje i zakonske odredbe, mada nejasne, za službenu upotrebu drugih jezika u opštinama gde postoji značajno prisustvo predstavnika drugih jezičkih zajednica. Višejezičnost tako podrazumeva zakonski obavezujući uslov da se ovi jezici koriste u svim vidovima vlasti i administracije.¹

Međutim, jedan aspekt zakonskih odredbi o korišćenju svih službenih jezika je naročito teško sprovesti. Činjenica je da prevodi nacrt zakona, amandmana i drugih zakonskih tekstova koje je kosovska Skupština donela tokom prvog mandata, od 2001. do 2004. godine, imaju mnogo nedostataka. **Procenjuje se da se 60-80% amand-**

mana na nacрте zakona koji su predloženi u Skupštini, zbog neadekvatnosti vezanih za jezik ne bave bitnim stavkama zakona. Očigledno je da to predstavlja traćenje resursa ako poslanici moraju da se bave korigovanjem tekstova zakona umesto da razmatraju značajnije aspekte predloženih nacрта.

Uprkos tome što je politička situacija na Kosovu još uvek prilično vruća kada su u pitanju međuetnički odnosi, što se naravno odražava u Skupštini i drugim institucijama vlasti, problemi sa prevodenjem zakonskih tekstova potiču, ne toliko od političkih razlika, nego, kako izgleda, od nedostataka, koje jednim imenom možemo nazvati ‘tehnički’.

U sledećem tekstu ćemo zato pokušati da damo kratak pregled većih problema koji su uočeni u procesu prevodenja zakona, kao i da utvrdimo moguća kratkoročna, srednjeročna i dugoročna rešenja za ove probleme.

Koji se problemi vezani za jezik javljaju u zakonodavnom procesu?

Sednica kosovske Skupštine (u prvom mandatu)

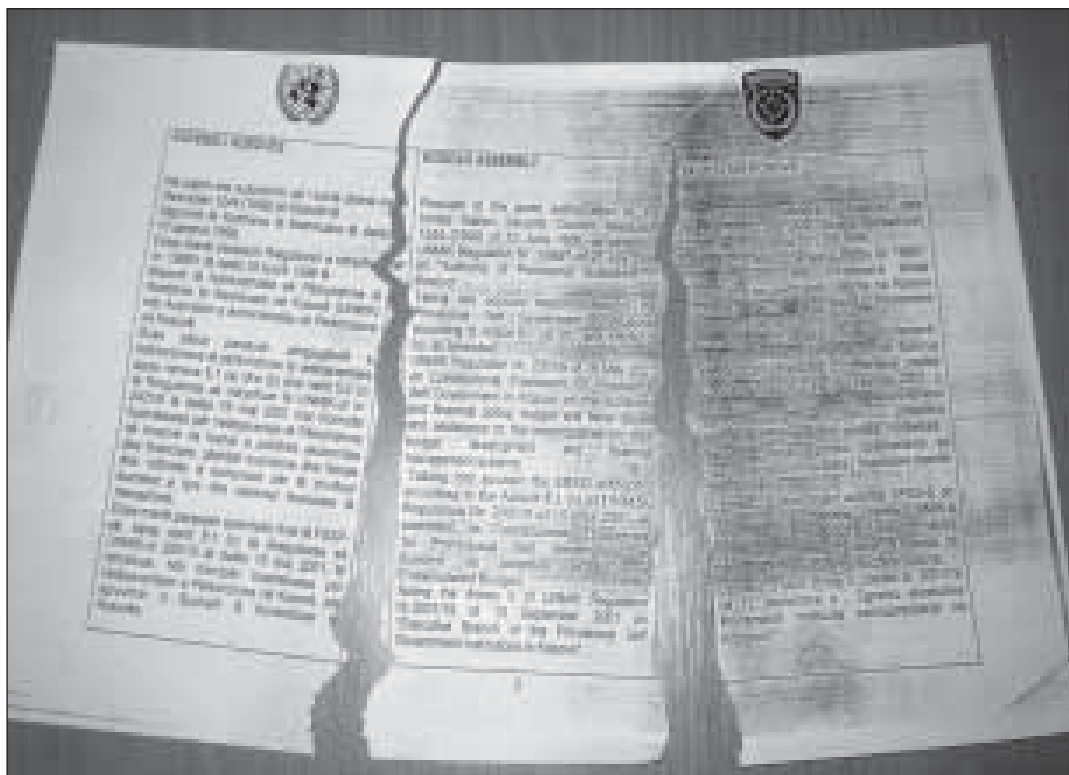
Jedan od centralnih nedostataka u ovom pogledu jeste to što postoji nedostatak kvalifikovanih prevodilaca i tumača u PIS-u. Ovaj konkretni nedostatak, koji je očigledno tehničke a ne političke prirode, odnosi se naročito na kapacitete

¹⁾ U ovom članku govori se o teškoćama vezanim za pravne prevode na albanski, srpski i engleski jezik. Ipak primećujemo da je iznenađujuće da ni najosnovniji dokumenti PIS-a, kao što je poslovnik Skupštine, nisu prevedeni na druge jezike, n.pr. turski.

za prevođenje engleskog jezika, ali i na prevode na srpski jezik. Zbilja, dobro prevođenje je služba koja se na Kosovu pojavljuje u oskudnim količinama. Kvalifikovanih i profesionalnih tumača za engleski jezik, koji su školovani i poznaju pravnu materiju, ima vrlo malo. Pored toga, malo je verovatno da plate, koje se u PIS-u nude tumačima na kosovskom konsolidovanom budžetu (KKB) privuku ikoga od tog malog broja prevodilaca pravnih tekstova.

Većina kvalifikovanih tumača za engleski jezik rade za međunarodne organizacije, a ne za PIS/Skupštinu. Kao paradoks, *mnogi nacrti zakona se pišu ili na engleskom jeziku ili pod snažnim uticajem osoba koje govore taj jezik (međunarodni stručnjaci za radne grupe za pisanje zakona, na primer), a na albanski i srpski treba da ih prevedu prevodilačke službe PIS-a.* Kao posledica ovoga, prevod sa originalnih tekstova pisanih na engleskom jeziku često nije dovoljno kvalitetan i ima jezičke greške. Neke se greške čak prenose i na prevod na drugi službeni jezik, do čega, na primer, dolazi kada prevodioci, koji koriste albanski tekst kao original, neki njegov netačan deo prenese u srpski prevod.²

Što se tiče prevoda na srpski jezik, zasad ne postoji jasna slika o tome zašto ima toliko problema u PIS-u, pošto veliki broj Kosovaca starijih od 25 godina navodno prilično dobro govori srpski jezik. U ovom pogledu, problemi vezani za prevođenje postaju više politički, a ne tehnički. Naime, još od perioda kon-

Loš prevod razdvaja "identične" verzije istog zakona. Značenje se "gubi u prevodu".

flikta inherentan je nedostatak političke angažovanosti, koja je vrlo potrebna za komunikaciju na srpskom jeziku za vreme zakonodavnog procesa. U stvari srpski prevodi zakona su previše često lošeg kvaliteta, kao što je bio slučajsa, na primer, zakonom o diskriminaciji, koji su srpski poslanici odbacili, ne zbog njegove sadržine, nego zbog iskrivljenog srpskog prevoda. Ipak treba da postoje dovoljno sposobni srpski prevodioci iz pravne struke koji mogu da obezbede profesionalne albansko-srpske prevode čak i sa platama na kosovskom konsolidovanom budžetu, pod uslovom da se politička spremnost značajno popravi.

Pored nedostatka kapaciteta i u nekim slučajevima političke volje, postoji problem nedostatka delotvor-

nog postupka prevođenja u postojećim prevodilačkim službama. Može se uzeti za primer da ako su amandmani na nacrt zakona usvojeni u skupštinskim odborima ili radnim grupama za nacrt zakona, oni se integrišu u onu jezičku verziju nacrt zakona u kojoj je amandman predložen. Ali očigledno je da veoma često ovi amandmani nisu prevedeni i integrisani u druge jezičke verzije istog nacrt zakona. Kao posledica, kada nacrt zakona prođe kroz zakonodavni proces, ne postoji jedan nacrt zakona, već tri delom potpuno različita nacrt zakona, zbog toga što se tri jezičke verzije prilično suštinski razlikuju. Ovo je očigledno problem koji se može prevazići boljim vođenjem službi za prevođenje i određivanjem boljih postupaka u okviru procesa pripreme

nacrt zakona. Ohrabrujuće je to što je nedavno bilo nekog napretka u ovom pravcu.

Konačno, ono što bi se moglo nazvati 'zakonodavna žurba' - odnosno brzina kojom Vlada i Skupština pripremaju i rade na nacrtima zakona - nije jedini razlog zbog koga je ponekad nemoguće popraviti sadržinu zakona, nego i za loše prevode. Kao što je već pomenuto, mnogi amandmani na nacrt zakona u skupštini tiču se pre jezika nego suštine nacrt zakona. Ako bi bilo više vremena u čitavom zakonodavnom procesu, moglo bi se lako dokazati da bi smo imali usvojene zakone boljeg kvaliteta, jer pored poboljšanja kvaliteta prevoda, Skupština bi takođe imala vremena da se bavi važnijim pitanjima koja se tiču nacrt zakona koji se razmatraju.

²⁾ Po ovom pitanju, treba reći da međunarodna zajednica traži da PIS Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara podnosi nacrt zakona na engleskom jeziku za proglašenje. Pošto nema stvarne 'domaće' potrebe za pravnim tekstovima na engleskom jeziku, može se reći da ovo breme ne bi baš moralo da se za svaki nacrt zakona stavlja na pleća PIS-a. Ali to je drugo pitanje.

Koja su moguća rešenja?

Razmišljajući o pomenutim nedostacima, predložimo kratkoročne, srednjoročne i dugoročne političke ciljeve za rešavanje ovih problema.

U *kratkoročnom periodu* je apsolutno neophodno da se poboljša rad prevodilačke službe u kosovskoj Skupštini i drugim privremenim institucijama samouprave. Jedan korak u ovom pravcu je uvođenje mehanizama za proveru kvaliteta (odnosno lektorisanje) i primena standardizovanih postupaka (odnosno o tome kako pratiti promene u nacrtima na različitim jezicima).

Što se tiče prevoda na engleski jezik, PIS bi mogle da počnu da unajmljuju spoljne prevodilačke službe. Zaista, zašto ne bi službe za prevodjenje bile spoljne ili privatne kompanije – kao što je to na primer slučaj u Belgiji? Privatne kompanije mogu da pruže često jeftinije i profesionalnije prevodilačke službe, pogotovo zato što one mogu i da plate profesionalni engleski prevod, što na kosovskom konsolidovanom budžetu nije moguće.

Prevod bi se takođe mogao poboljšati korišćenjem pravnih rečnika i glosara da bi se standardizovali oni pravni termini koji se koriste. Unosi se velika zabuna ako se engleski izraz za člana skupštine nekad prevodi kao član, nekad kao poslanik, itd. Trenutno OEBS Misija na Kosovu (Tim za podršku centralnoj vladi) radi na takvom pravnom pojmovniku koji bi mogao da se koristi za standardizaciju pravnih izraza na engleskom, albanskom i srpskom jeziku.

U *srednjeročnom periodu*, PIS bi mogle da planiraju da podstaknu sve javne službenike da pohađaju kurseve jezika koje bi obezbedio poslodavac: ne samo časove srpskog i časove engleskog za albanske javne službenike, već naravno i časove albanskog jezika za srpske javne službenike. Drugi cilj bi bio svođenje na najmanju meru potrebe da se obezbedi engleski prevod, jer to za PIS predstavlja dodatan napor, pošto nema dovoljno engleskih prevodilaca.

Ovim stižemo do dugoročne strategije koja treba da ima za cilj stvaranje kapaciteta za stručne pravne prevodilačke službe, za engleski, albanski i srpski, u okviru PIS-a. Kako vršiti obuku prevodilaca za pravne prevode prema evropskim standardima? U stvari, do sada nije bilo ovlašćenog autoriteta na Kosovu koji bi proveravao i potvrđivao prevodilačko umeće prevodilaca i tumača. Čak i u društvima koja su uglavnom jednojezička, kao što je Nemačka, postoje škole i fakulteti koji predaju prevodjenje kao profesiju. Oni studentima dodeljuju diplome ako polože opširne testove, koje mora da odobri određeno ministarstvo. Očigledno je da je takva institucija na Kosovu potrebna. Osnivanje nekog instituta – na primer kosovskog instituta za prevodjenje i tumačenje – koji bi imao zadatak da daje časove profesionalnim tumačima i javnim službenicima, je sasvim logično s obzirom na okolnosti, i neosporno je da je to i neophodno, makar zbog toga što će potreba za profesionalnim zakonskim prevodjenjem dobiti na značaju kada PIS postanu zvanično obavezne da usvoje evropski *aquis communautaire*.³

Takav institut bi takođe služio kao ovlašćeni autoritet za prevodioce i tumače u skladu sa međunarodnim standardima – ne samo za javne institucije već i za privatni sektor i strane investitore.

Pored obuke i izdavanja učenja profesionalnim prevodilcima i tumačima, što bi bila njegova osnovna namena, takav institut bi imao i druge vrlo korisne funkcije: obezbeđivanje kvalitetnih prevoda direktno za PIS, kao i stručnost u slučajevima razlika između dva prevoda važećeg zakona.

Ideja o institutu za jezike pojavila se 2004. godine i donatori bi bili spremni da podrže PIS u ostvarivanju ove ideje ako se ona usvoji. Zaista, ako će kosovski institut za prevodjenje i tumačenje biti otvoren, treba što pre početi sa pripremanjem. To je iz razloga jer je potrebno mnogo vremena za obuku

jedne generacije profesionalnih prevodilaca/tumača, vremena koje se računa godinama, naročito kada je reč o pravnim prevodima.

Kao zaključak, treba reći da su ove opservacije o tekućim nedostacima u kvalitetu prevoda nastale uz različite aktivnosti podrške i konsultacije sa kosovskom Skupštinom, ali njima nismo pokušali da damo potpunu sliku celokupne stvarnosti u PIS-u. Ipak se čini da je ovaj problem akutan kao što jedan primer za kraj može da ilustruje: navodno su se u nacrtu zakona o inspektoratu rada u albanskom prevodu pominjali radni insekti umesto inspektora rada. Možda je ovaj propust nekim lingvističkim amandmanom u Skupštini ispravljen ili se možda pak izgubio u prevodu, pa tako institucijama, koje su zadužene za njegovo sprovođenje, i dalje stvara probleme.

OMiK-ove prevodilačka služba

³ U Nemačkoj je procenjeno da se oko 50-70 % zakona ne sastavlja više u Berlinu već u Briselu.

Ocena sprovođenja jezičke politike u radu opština

Dok sa jedne strane postoji nekakav napredak u radu opština u pogledu delovanja u skladu sa standardima o zvaničnim jezicima, kosovske zajednice me mogu u potpunosti da ostvaruju prava koja su im zakonom data. Najvažniji uzroci postojećih problema su sledeći: opštinske vlasti ne razumeju važeći zakon jednoobrazno, nema dovoljnog broja radnika u prevodilačkim službama, nema kvalifikovanih prevodilaca, tehničke mogućnosti nisu odgovarajuće i opštinski službenici nemaju dovoljno političke volje. Sa nekoliko mera, koje bi istovremeno preduzele opštinske vlasti, pogođene jezičke zajednice i međunarodna zajednica, moglo bi direktno da se radi na ovom problemu.

Kao početak, opštinske vlasti treba da počnu da u potpunosti primenjuju postojeći zakon kao i da planiraju za budućnost da bi obezbedile dugoročno delovanje u skladu sa jezičkim standardima. I zajednice treba da budu aktivne i koriste raspoloživa zakonska i institucionalna sredstva da bi afirmisale svoja jezička prava. Dalje, međunarodna zajednica treba da upotrebi svoj politički položaj da bi kritički ispitala i insistirala na primeni jezičkih standarda, koji predstavljaju deo KPPS.

Pripremila Ana Stojanova, služba za analize i izveštavanje odeljenja za demokratizaciju

U poslednje vreme postoji trend napretka u meri u kojoj kosovske opštine sprovode važeći zakon o jezicima; međutim, prema rezultatima ankete koju je avgusta 2004. godine OMiK-ovo odeljenje za demokratizaciju sprovedo na opštinskom nivou, ogroman deo ostaje da se usavrši pre nego što bi moglo da se kaže da lokalne vlasti adekvatno sprovode jezičku politiku. Anketom se ispitivalo sprovođenje člana 9. o jezicima iz UNMIK Uredbe 2000/45 o samoupravljanju opština na Kosovu, da bi se pomoću iscrpnih upitnika, koje je po opštinama popunjavalo osam (8) terenskih kancelarija OMiK-ovog odeljenja za demokratizaciju, ocenila trenutna situacija sa sprovođenjem jezičke politike u radu opština.

Rezultati ove ankete u velikoj meri podržavaju vrlo bitne nalaze i zaključke radne grupe o poštovanju jezičkih standarda od januara do februara 2004. godine¹. U isto vreme, pozitivno je to, što je, prema izveštajima, relativno veća rešenost opštinskih

vlasti da sprovedu uslove iz člana 9. Većina utvrđenih nedostataka tiče se problema i kašnjenja sa istovremenim izdavanjem zvaničnih dokumenata na svim jezicima, i politički osetljivo pitanje isticanja zvaničnih oznaka na svim potrebnim jezicima. Razlog za postojeće probleme predstavlja jednu kombinaciju tehničkih i političkih pitanja. Preovlađuju problemi prouzrokovani neadekvatnim tehničkim mogućnostima za prevođenje, nedovoljnim brojem radnika u prevodilačkim službama, nedostatkom kvalifikovanih prevodilaca i nedovoljnim finansijskim sredstvima. Pored toga, problem nedovoljnih sredstava udružen je sa činjenicom da domaći funkcioneri ne shvataju pravilno važeći zakon i nemaju dovoljno političke volje da pitanju jezičkih prava daju prioritet.

I. Pregled trenutne situacije

Opšti rezultati ankete ukazuju na povećani stepen delovanja opština u skladu sa us-

Zvanični opštinski znak u Kamenici, pravilno napisan na sva 3 jezika.

lovima iz člana 9. o jezicima, UNMIK-ove Uredbe 2000/45. Ocena službenika OMiK-ovog odeljenja za demokratizaciju o nivou sprovođenja uslova o jeziku u opštinama kreće se od "vrlo dobre" do "(delimično) zadovoljavajuće" i "nezadovoljavajuće". Razlog za optimizam daju izveštaji iz skoro dve trećine opština o

postojanju rešenosti opštinskih vlasti da sprovedu uslove o jeziku. Međutim, izgleda da je potreba da se zadovolje uslovi opštinskog plana za primenu standarda na Kosovu (PPSK) često izvor motivacije opština, pa je zato teško oceniti koliko službenici shvataju koje je obrazloženje politike o jeziku. U nekoliko slučajeva tehnički prob-

¹) Radna grupa za poštovanje jezičkih standarda osnovana je 15. januara 2004. godine, i uključuje predstavnike OEBS-a, UNMIK-ove kancelarije za pitanja zajednica, UNMIK-ove kancelarije za povratak i zajednice, Kancelarije premijera i ministarstva javnih službi. Radna grupa je razmotrila problem nedelovanja administrativnih vlasti na Kosovu u skladu sa jezičkim standardima. Radna grupa je zaključila da "slobodna upotreba jezika i poštovanje zakonskih propisa o jeziku i dalje predstavlja problem na koji se u najboljem slučaju gleda ravnodušno, a u najgorem se on ignoriše". Tehničke poteškoće i nedostatak ljudstva i finansija vide se kao hronične smetnje. Međutim, otkriveno je da je kritični blokirajući element nedostatak posvećenosti zvaničnika jednoj istinskoj jezičkoj politici.

lemi i nedovoljna finansijska sredstva i ljudstvo, predstavljali su značajne prepreke uspešnom delovanju u skladu sa politikom, uprkos dobre volje službenika. Drugim rečima, mada se lokalne vlasti ne protive propisima kao takvim, nisu preduzete dovoljne mere za njihovo sprovođenje. Na kraju, u trenutno monoetničkim opštinama ili u onima u kojima jedna ili dve etničke zajednice čine ogromnu većinu, opštinske vlasti, kako se izveštava, jezičke propise doživljavaju kao veštački nametnute ili / i nepotrebne, obrazlažući da ne postoje potrebe za takvim jezičkim službama, i odbijaju da ih sprovede.

Pažljivije ispitivanje sprovođenja pojedinačnih stavova Člana 9 otkriva nekoliko obrazaca. Dok skoro svi statuti opština sadrže neke odredbe o upotrebi jezika u skladu sa članom 9.5 UNMIK-ove Uredbe 2000/45², samo nekoliko njih predstavljaju "detaljne odredbe", kao što je istim članom propisano. Zapravo, bez jasnih detaljnih uputstava većina odredbi ne rešava pitanje upotrebe jezika adekvatno.

Nema izveštaja o problemima sa usmenim komuniciranjem sa opštinskim organima (o kome se govori u članu 9.1. UNMIK-ove Uredbe 2000/45), uglavnom zato što većina opštinskih službenika govori najmanje dva jezika, i spremni su da postignu uspešnu komunikaciju sa pripadnicima zajednica.

U isto vreme treba priznati da su tako oni koji nisu Albanci i Srbi primorani da komuniciraju na

Putna oznaka na albanskom, srpskom i turskom jeziku u multietničkoj prizrenskoj opštini.

jezicima koji njima nisu maternji. Dalje, sastanci Skupštine Opštine (SO) se uglavnom vode i na albanskom i srpskom jeziku, kao što je propisano članom 9.2 UNMIK-ove Uredbe, i generalno se obezbeđuje da svi članovi SO potpuno razumeju tok sednica. Međutim, auditorijum, ukoliko je prisutan, biva očigledno u nezgodnom položaju, jer u većini slučajeva nedostaje simultani prevod, i umesto toga prevodioci prevode samo za pojedine grupe. Sastanci odbora (isti član 9.2.) se vode po istom principu "efikasne komunikacije", ponovo odstupajući u nekim slučajevima od zakonskih propisa³. Delovanje u skladu sa uslovima za simultano prevođenje i štampanje zvaničnih dokumenata na albanskom, srpskom i ostalim jezicima "prema

potrebi", varira (član 9.3.). Mnogo su ređe situacije kada nema, od onih kada ima velikih kašnjenja, nepotpunih prevoda ili oslanjanja na samoinicijativu zajednice, kojoj je to potrebno, da se obrati prevodilačkoj službi. "Prema potrebi" u praksi postaje "na zahtev", pogotovo za nealbanske i ne-srpske zajednice, a ponekad čak i kada je reč o prevodu na jedan od obaveznih jezika.

Pojedinačno, pitanje sprovođenja jezičkih prava ne-albanskih i ne-srpskih manjih zajednica zahteva posebnu pažnju. Uredba 2000/45 je veoma neodređena po pitanju uslova o jezičkim službama u opštinama za ove zajednice, pa ostavlja prostor za donošenje proizvoljnih odluka⁴. Kao posledica toga, ove zajednice retko dobijaju usluge u skladu sa sta-

vovima 9.2 i 9.3, od čega izuzetak čini Prizren i ponekad Priština. Često se kao razlozi navodi sledeće: da su te jezičke zajednice brojučano male, da ne postoji jaka potreba ili da se one mogu lako prilagoditi jednom ili dva zvanična jezika, da u opštinskim statutima nisu utvrđene jezičke zajednice na koje ove odredbe mogu da se primene i da nema dovoljno tehničkih sredstava i kadra.

Još jedno istaknuto i politički osetljivo pitanje u članu 9.4 Uredbe 2000/45 tiče se potrebe da znaci na kojima se nalaze imena gradova, mesta, sela, puteva, ulica, i ostalih javnih mesta treba da sadrže te nazive kako na albanskom, tako i na srpskom jeziku, a u onim opštinama, u kojima živi neka zajednica čiji maternji jezik nije ni albanski ni srpski, ta imena treba da budu i na jeziku ove zajednice.

Trenutno je situacija takva da oznake puteva, gradova, sela i ulica sadrže njihova imena na više od jednog jezika tek retko ili nedosledno, imajući na umu da sela i ulice retko imaju uopšte bilo kakve oznake. Pored toga, na postojećim oznakama gradova, druga verzija nije uvek ispravno napisana, poništavajući time svrhu postojanja dve verzije, na dva jezika. Takođe je čest i vandalizam, i u mnogim slučajevima je jedna od dve jezičke verzije izgubljena ili precrtana. U celini, poštovanje uslova uredbe o zvaničnim oznakama je najslabije na mikro nivou, naročito u pogledu naziva ulica.⁵

²) Izuzeci: Kačanik, Mališevo, Gnjilane

³) Sa nekoliko izuzetaka, sednice Odbora za zajednice i Odbora za posredovanje uvek imaju neki prevod. Odbor za politiku i finansije i Upravni odbor nekada imaju a nekada nemaju prevod u zavisnosti od etničkog sastava, ali ponekad na štetu članova manjinskih zajednica koji ne mogu u potpunosti da razumeju pitanja o kojima se diskutuje i tok zasedanja.

⁴) U Uredbi se ne određuje kolike brojučano treba da budu ove zajednice, niti se navode imena zajednica za koje ove odredbe važe. Zabrinjavajuće je to što se za te zajednice u albanskom prevodu Člana 9.4 o zvaničnim znacima i putnim i javnim oznakama propisuje granica od najmanje 10% stanovnika (relativno veliki broj), dok se u prevodima na engleski i srpski jezik uopšte ne pominje nikakav broj. http://www.unmikonline.org/albanian/regulations/2000/ra2000_45.htm

⁵) Velika zabuna stvara se zbog grubih nepravilnosti i nedoslednosti u imenovanju ulica. Veoma često se imena ulica pojavljuju na samo jednom jeziku ili u tri verzije— u nedostatku jednog jasnog administrativnog uputstva istovremeno se koriste dva naziva iz perioda nakon 1999. i jedan iz 1991. godine. S druge strane u Prištini su imena ulica napisana na albanskom i engleskom jeziku. Kao rezultat, umnogome se komplikuje obezbeđivanje poštanskih i komunalnih službi, sa krajnje negativnim posledicama po svakodnevni život ljudi na Kosovu.

Situacija se dalje komplikuje tekućim trendom "albanizacije" zvaničnih naziva, nezvanično i u nekim administrativnim praksama. Tendencija preimenovanja gradova, sela i naselja sve više postaje očigledna. Primeri obuhvataju sledeće: Dardane (Kamenica), Besjane (Podujevo), Drenas (Glogovac), Albanik (Leposavić), Kastriot (Obilić), Teranda (Suva Reka), Šar (Dragaš), Artan (Novo Brdo) i Burim (Istok). Mada su zvanična imena nedvosmisleno definisana—upravo u UNMIK-ovom Administrativnom uputstvu br.: 2004/23 od 8. septembra 2004. godine⁶-- ova alternativna imena dobijaju legitimitet rasprostranjenim korišćenjem u medijima, u javnom prevozu i ostalim sferama svakodnevnog života. Osim što je nezakonita, ovakva praksa izaziva pometnju i produbljuje polarizaciju.

II. Uzroci

Mada ovi uzroci za trenutno stanje stvari važe za sve kosovske opštine, svakako treba uzeti u obzir vrlo uticajan faktor, koji predstavljaju razlike u etničkom sastavu opština. Na osnovu etničkog profila opština, izdvajaju se dve vrste problema: a) da li je opština monoetnička, ili multietnička i kako konkretno ovo utiče na potrebu za prevodilačkim službama⁷, i b) da li se radi o dvema najvećim zajednicama kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, za koje važe nedvosmisleni uslovi, ili o drugim, manjim zajednicama, koje se pominju samo u vrlo nejasnim zakonskim odredbama.

Logično je da se mera u kojoj opštine sprovode jezičku politiku razlikuje umnogome u zavisnosti od toga koliko su brojčano velike jezičke zajednice koje u njima žive. U opštinama u kojima u velikoj meri prevladuje jedna jezička zajednica, kao što su Mališevo, Dečani, Gnjilane, Leposavić i Zvečan, opštinske vlasti, kako kažu, uopšte ne vide potrebu za sprovođenjem uslova o jeziku. Za razliku od toga, u Novom Brdu, čiji etnički sastav skoro 50/50 čine kosovski Albanci i kosovski Srbi, sprovođenje je ocenjeno kao najveće. Na kraju, u prizrenskoj multietničkoj opštini gde zajedno žive albanska, srpska, bosanska i romska jezička zajednica, slaganje opština ocenjeno je u istraživanju u proseku kao "zadovoljavajuće, ali samo u određenoj meri".

Na osnovu ovoga, uzroci za postojeće probleme u sprovođenju jezičke politike mogu da se grupišu u tri glavne kategorije.

Opštinske vlasti ne shvataju na isti način kako treba sprovesti važeći zakon

Različite opštine različito primenjuju važeći zakon, a naročito član 9. UNMIK-ove Uredbe 2000/45. Delimičan razlog za to je nejasna formulacija teksta člana 9. koji se odnosi na nealbanske i ne-srpske zajednice, pošto se ne pominje veličina ili jezik pojedinačne zajednice. Kao rezultat, za primenu je trenutno potrebna diskrecija i jasno rasuđivanje opštinskih vlasti. Pre svega, potrebno je shvatanje razloga za postojanje ovih zakonskih odredbi. Međutim, u praksi nisu sve opštine

pokazale takvu vrstu razumevanja. Neke opštine otvoreno izjavljuju da jezičku politiku smatraju nepotrebnom. Velika većina nije uključila detaljne odredbe u svoje opštinske statute, što bi svedočilo o shvatanju zakona i političkoj volji da se on sprovodi. Na kraju, kao što je već rečeno – nekoliko opština je pokazalo rešenost samo utoliko da bi ostvarile Plan za primenu standarda na Kosovu na nivou opština, dok u stvari, kao što je svima poznato, ne veruju da je potrebno imati zakonom propisane jezičke službe.

Manjak radnika u prevodilačkim službama, nedostatak profesionalaca i neadekvatne tehničke mogućnosti

Ogromna većina kosovskih opština zbog navedenih neadekvatnih tehničkih i ljudskih kapaciteta nije u stanju da obezbedi usluge prevođenja zbog, kako se izveštava, neodgovarajućih tehničkih i kadrovskih kapac-

iteta.⁸ Tamo gde postoje, opštinske prevodilačke službe nemaju dovoljan broj radnika, ili im nedostaju profesionalci. Jedan od razloga koji se često navodi je taj da su plate previše niske da bi privukle obrazovane kandidate za ova mesta. Često se profesionalni prevodioci ne zapošljavaju zato što javni službenici govore po dva jezika. Pored toga, ogromnoj većini opština nedostaje tehnička oprema za obezbeđivanje simultanog prevođenja, mada, ponekad ta oprema postoji, ali se ne koristi.

Potreba za snažnom političkom voljom i iskrenim angažovanjem Doksu, s jedne strane, ohrabrujući izveštaji o većoj dobroj volji službenika da sprovode jezičku politiku, evidentno je da bi veliki deo trenutnih problema bio rešen ako bi postojala dovoljna politička volja. Problem je najočigledniji u pogledu pravilnog pisanja zvaničnih oznaka

Primer javnog korišćenja nezvaničnih imena gradova. Na ispravnom znaku trebalo bi da piše: Obiliq/Obilić a ne Kastriot/Obilić.

⁶ Administrativna naredba br.: 2003/23 o sprovođenju UNMIK-ove Uredbe br.2000/43, kao izmenjeno, o broju, nazivima i granicama opština, UNMIK/DIR/2004/23 od 8. septembra 2004. godine.

⁷ Pošto je u mnogim opštinama potrebno da zajednica kojoj je potreban prevod sama preuzme inicijativu da bi dobila prevodilačke usluge, najvažnije pitanje postaje da li pripadnici nevećinske zajednice shvataju da imaju pravo da zahtevaju službe na svom jeziku, kako je to propisano u Članu 9

⁸ U različitoj meri o ovim problemima dobijeni su izveštaji iz najmanje 20 od 30 postojećih opština.

na svim zakonom predviđenim zvaničnim jezicima. Sa trenutno postojećim nedvosmislenim zakonskim uslovima, njihovo sprovođenje u potpunosti zavisi od opštinskih vlasti. Pored toga, one SO koje to još nisu učinile, mogu da poboljšaju odredbe o jeziku u svojim statutima. Zatim, opštine bi mogle da se angažuju na poboljšanju svojih kapaciteta za prevođenje zapošljavanjem kvalifikovanih tumača, nabavljanjem tehničke opreme ili efikasnom upotrebom postojeće opreme koja, kako se izveštava, stoji neiskorišćena. Opštinske vlasti mogle bi bez većih troškova da poboljšaju učinak opštinskih prevodilačkih službi, tako što bi im blagovremeno slale potrebna dokumenta i kontrolisale kvalitet prevoda u cilju prevazilaženja trenutno postojećih kašnjenja, istovremeno obezbeđujući potpune prevode, koji često nedostaju. Kao zaključak, i dalje postoji potreba da opštinske vlasti putem konstruktivnog i predanog delovanja pokažu iskrenu angažovanost.

III. Pogled u budućnost: Održivost i bolja primena jezičke politike? Zaključci.

Trenutna situacija u sprovođenju jezičke politike na Kosovu pokazuje nekoliko bitnih problema. Mada su opštine stvarno postigle nekakav napredak u sprovođenju, održivost nije zagarantovana. Jedan je problem to što odlazi stara generacija opštinskih javnih radnika od kojih većina govori dva jezika, pa tako omogućavaju obezbeđivanje prevodilačkih službi bez posebnih napora opštinskih ili centralnih kosovskih vlasti. Pored toga, u nekim opštinama se javlja problem što njihovo obezbeđivanje

Dom zdravlja u Kamenici

potrebnih prevoda zavisi od UNMIK-ovih sredstava koja se povlače. A osim toga, postoji opasnost da će ovaj trenutak boljeg rada opština u skladu sa standardima zvaničnih jezika biti kratkog veka, jer se smatra da je to poštovanje propisa usmereno samo na ispunjenje zadataka opština iz Plana za primenu standarda na Kosovu. Dalje, kao što se pokazalo, i dalje postoje mnogi nerešeni problemi oko primene jezičkih standarda koji bi mogli da budu rešeni ali se i dalje ne rešavaju, a njima opštinske vlasti u svom radu treba da daju prioritet.

Prvoistojenajvažnije, sve opštine treba odmah da počnu da u potpunosti sprovode zakon koji već postoji, odnosno UNMIK-ovu Uredbu 2000/45, član 9. o jezicima. Mada je Uredba, kao što je svima poznato, nejasno definisana kada su u pitanju manje kosovske zajednice, njen tekst koji se odnosi na dve veće zajednice, kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, je nedvosmis-

len. Što se tiče kosovskih nealbanskih i ne-srpskih zajednica gde se u članu 9. zahteva diskrecija lokalnih vlasti, potreban je dvostruki prilaz. Na lokalnom nivou je neophodno osigurati da opštinski službenici razumeju osnovne principe važećeg zakona, tako da mogu da razrade odredbe u svojim opštinskim statutima prateći opštije uslove iz člana 9. Na centralnom nivou treba bolje pojasniti i objediniti trenutno komplikovani zakonski okvir o upotrebi jezika⁹.

Drugo, opštine treba da nabave sredstva i planiraju za budućnost da bi osigurale dugoročno slaganje sa jezičkim standardima. Lokalne vlasti treba da pribave dodatnu finansijsku podršku da bi ojačale svoje prevodilačke kapacitete - kupovinom opreme za prevođenje i zapošljavanjem novih radnika, u skladu sa potrebama. Opštine treba da razmisle o organizovanju kurseva stranih jezika za nove, mlade javne službenike, koji ne govore više od jednog jezika.

Rad opština u skladu sa zvaničnom jezičkom politikom predstavlja preduslov za ostvarivanje jezičkih prava zajednica na Kosovu. U isto vreme, kosovske zajednice i međunarodna zajednica bi mogle da konstruktivno učestvuju u ovom procesu i tako bi trebalo da bude.

Ove zajednice na Kosovu treba više da se aktiviraju i da upotrebe raspoloživa zakonska i institucionalna sredstva da bi osigurale svoja jezička prava. Pre svega, pripadnici zajednica mogu da se obrate obaveznim opštinskim odborima protiv diskriminacija za zajednice i posredovanje ukoliko smatraju se njihova prava krše. Ili alternativno mogu zakonski da zahtevaju svoja prava u skladu sa nedavno proglašenim zakonom o diskriminaciji¹⁰. Međutim, da bi mogli efikasno da upotrebe ove mehanizme, pripadnici zajednica prvo treba da poznaju svoja jezičkih prava. Međunarodne organizacije bi mogle da pomognu razvijanje i podršku za kampanje za uzdizanje svesti pripadnika zajednica, kao i da osmisle aktivnosti kojima bi se uvećalo poznavanje osnovnih principa odgovarajućeg važećeg zakona kod opštinskih zvaničnika. Štaviše, međunarodna zajednica treba da upotrebi svoj politički uticaj da bi ispitala i insistirala na boljoj primeni jezičkih standarda, koji čine deo KPPS-a.

U zaključku, iako postoji neki napredak u praćenju zvaničnih jezičkih standarda u radu opština, kosovske zajednice ne mogu da u potpunosti koriste svoja zakonski zagarantovana jezička prava. Zato ne treba propustiti trenutni konstruktivni momenat, nego treba uvećati višestranu napore da se postojeći problemi reše u najkraćem roku.

⁹) Vlada je uključila zakon o upotrebi jezika u svoju strategiju zakonodavstva za 2005. godinu

¹⁰) Objavio SPGS 20. avgusta 2004. godine, UNMIK Uredba 2004/32

Multietničko obrazovanje¹

Obrazovanje na maternjem jeziku je os presudne važnosti za mirno prosperitetno multietničko društvo. Napredni zakonski okvir, kojim se svakom detetu garantuje pristup obrazovanju, direktno je primenljiv na Kosovu. Nažalost, njegovo sprovođenje nije adekvatno i za sad nedostaje sveobuhvatni pristup PIS u pravcu obrazovanja manjinskih zajednica. Dok sa jedne strane postoje primeri uključenja dece manjina u obrazovanje, oni su prilično sporadični i retki. Zajednice koje su najnegativnije pogođene su male etničke zajednice, a naročito hendikepirana lica. Pravo na nastavu na maternjem jeziku je univerzalno i PIS su odgovorne da obezbede da pripadnici manjinskih zajednica mogu da efikasno ostvaruju ovo pravo.

Radoslaw Rzehak,

viši savetnik za ljudska prava po pitanjima diskriminacije, OEBS misija na Kosovu

Opšte je poznato da je obrazovanje najmlađe generacije ključ za bogato, tolerantno, mirno i srećno društvo. Stoga možemo da izvedemo zaključak da multietničko obrazovanje predstavlja ključ za bogato, tolerantno, mirno i srećno multietničko društvo. Zatim, treba da odgovorimo na pitanje "šta znači multietničko obrazovanje, imajući u vidu međunarodne standarde i svakodnevnu praksu na Kosovu?"

U međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima², konvenciji o pravima deteta³ i kosovskom zakonu o obrazovanju⁴, jasno se kaže da ni jednom detetu ne sme da bude uskraćeno pravo na obrazovanje. Verujem da nema potrebe dokazivati da samo obrazovanje na maternjem jeziku, uz poštovanje kulture njegovog naroda, može efikasno da stvori sredinu u kojoj neko dete može da uživa svoja osnovna ljudska prava. Situacija u kojoj dete ide u školu u kojoj je nastava na njemu nerazumljivom jeziku o nekoj tuđoj kulturi i istoriji izgleda kao noćna mora.

Na sreću, takav slučaj je zabranjen kosovskim i međunarodnim zakonom. Pa ako samo posto-

Oznaka škole u gnjilanskoj opštini, samo na albanskom jeziku

janje relevantnih zakonskih dokumenata garantuje pristup obrazovanju svoj deci na Kosovu, ovde bih lako mogao da završim svoj članak. Ono što jednom zakonu daje snagu jeste njegovo ispravno sprovođenje. Nažalost, sprovođenje gore pomenutih naprednih zakonskih odredbi nije adekvatno, pretvarajući tako često život dece na Kosovu u noćnu moru.

Stvarnost na Kosovu

A Dosta toga je urađeno da bi se kosovskoj deci obezbedio

pristup obrazovanju, ali i dalje treba još mnogo toga učiniti da bi se zagarantovalo efikasno obrazovanje za sve. Ima mnogo pozitivnih primera uključenja dece manjina u postojeći obrazovni sistem. Na primer, u Prištini, Gnjilanu i Prizrenu kosovska turska deca mogu da se školuju na turskom jeziku. Kosovski bošnjački đaci upisani su u osnovnu školu u Prištini, a u predškolskim i školskim obrazovnim ustanovama u Gnjilanu, romska deca imaju nastavu na romskom jeziku. Ove su inici-

jative potrebne i za svaku su pohvalu, i one dokazuju da je multietničko obrazovanje na Kosovu izvodljivo.

Nažalost, ovi pozitivni primeri su sporadični i retki. S druge strane, ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije (MPNT) i opština Dragaš još uvek nisu rešili komplikovanu situaciju obrazovanja goranske dece, koja već dve godine čekaju nagodbu o tome da li treba da prate albanski nastavni plan i program za deveti razred ili pak srpski plan i program za osmi razred. Kašnjenje sa ispravnim rešavanjem ovog problema učenicima stvara dodatni stres te utiče na njihov pristup srednjoškolskom obrazovanju.

Romska deca iz Gnjilana suočavaju se sa sličnim problemima, s obzirom da ona zbog nedostatka bezbednog i pouzdanog transporta do škola koje se nalaze u srpskim enklavama na Kosovu u okruženju grada Gnjilana, još uvek imaju problema sa pristupom srednjoškolskom obrazovanju. Štaviše, OEBS misija na Kosovu i dalje dobija informacije o zlostavljanju aškalijske dece u školama zbog njihove etničke

¹) Za potrebe ovog članka pod manjinskim jezicima autor podrazumeva jezike kojima govore zajednice koje žive na teritoriji Kosova, a koji nisu zvanično priznati jezici na Kosovu, t.j. albanski, srpski i engleski jezik. Tako su manjinske zajednice koje se pominju u ovom članku: kosovski Turci, Aškalijske, kosovski Bošnjaci, kosovski Hrvati, Egipćani, Goranci i Romi.

²) <http://www.ohchr.org/english/law/ccpr-one.htm>

³) <http://www.ohchr.org/english/law/>

⁴) http://www.unmikonline.org/regulations/index_reg_2002.htm

pripadnosti, što je u suprotnosti sa onim što vladini službenici kažu da su aškalijaska deca potpuno integrisana u kosovski školski sistem pošto je albanski njihov maternji jezik. Integracija ne znači samo da deca razumeju jezik na kome uče u školi, nego podrazumeva i da se ona za vreme sticanja znanja osećaju bezbedno i opušteno.

Pored toga, postoje mnogobrojni nedostaci u pogledu pristupa obrazovanju manjinske dece sa ograničenim sposobnostima. Veoma je teško pronaći ijednu obrazovnu instituciju, koja deci sa ograničenim sposobnostima iz manjinskih zajednica može da obezbedi obrazovanje na maternjem jeziku. Ova deca, lišena prava na obrazovanje, na kraju ostaju kod kuće sa znanjem da je za njih budućnost jednaka strahu od nepoznatog. MPNT i opštine ne samo da ne uspevaju da ovaj problem reše, nego nemaju na raspolaganju ni pouzdane podatke o broju te dece, niti o njihovim realnim potrebama.

Ovo su samo neki primeri toga da kosovske Privremene institucije samouprave (PIS) nemaju neki sveobuhvatni pristup obrazovanju manjinskih zajednica. Ni MPNT, niti opštinski prosvetari nemaju spreman sistem da brzo reaguju na potrebe zajednica. Da bi pokazali da su javnim institucijama ove zajednice podjednako važne, MPNT i opštine treba da pronađu način da efikasno i brzo rešavaju probleme obrazovanja manjinskih zajednica. Pod "efikasnim načinom" podrazumevam

da same zajednice treba da se angažuju i preduzmu korake da pronađu najbolja rešenja za ove uporne probleme.

Važno je shvatiti da većina pripadnika manjinskih zajednica u isto vreme predstavlja najugroženije osobe na Kosovu. Zbog toga vlada mora da im posveti posebnu pažnju, preduzimajući niz odlučnih mera za stvaranje odgovarajućih uslova koje bi im omogućile da se razvijaju i u isto vreme mirno žive sa ostalim zajednicama na Kosovu. Odlučne mere opšteg karaktera namenjene manjinama treba da uključe i mere koje su naročito namenjene ženama i osobama sa ograničenim sposobnostima iz manjinskih zajednica, a koje su u opasnosti da budu dvostruko diskriminisane jer su u isto vreme i pripadnici manjina i žene ili osobe sa ograničenim sposobnostima.

Osnovni standardi, važeći zakon i preporuke

Prošle jeseni, UNMIK je u svoje ime i u ime PIS-a sa Svetom Evrope potpisao sporazum o tehničkim aranžmanima koji se odnose na primenu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (OKZNM)⁵. Ovo, između ostalog, podrazumeva da će Savet Evrope nadgledati sprovođenje OKZNM na Kosovu i da UNMIK uskoro mora da podnese prvi izveštaj o primeni ove konvencije. S obzirom da je ovaj izveštaj javan, on će pažnju međunarodne zajednice skrenuti na probleme obrazovanja manjina na Kosovu. Kao rezultat, problemi

obrazovanja na Kosovu postaće veće problematično pitanje za celu Evropu. Uzimajući u obzir da su mnogi članovi Konvencije namenjeni zaštitu prava na upotrebu manjinskih jezika te da se u njoj posebna pažnja posvećuje pravu na učenje na maternjim jezicima manjina, kosovski narod bi trebalo pažljivo da prati ovo istraživanje i izveštaje. Osim toga, vredno je pomenuti da je razvoj kulture, identiteta, jezičke i kulturne baštine manjinskih zajednica, zagarantovan OKZNM-om. Nije ni potrebno dodavati da su strane koje su u zakonskoj obavezi da prate OKZNM, odnosno UMNİK i PIS, te koje su dužne da preduzmu odgovarajuće mere za ispunjavanje odredbi OKZNM i da izveštavaju o njenom sprovođenju.

Slično tome, u Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima⁶, koja predstavlja drugi značajni dokument Saveta Evrope koji važi na Kosovu, kaže se da vlasti u pogledu manjinskih jezika moraju svoju politiku, zakone i praksu da zasnivaju na principu priznavanja manjinskih jezika za izraz kulturnog bogatstva. Ostali principi iz Povelje su sledeći: potreba za odlučnim merama kojima se promovišu manjinski jezici u cilju njihovog očuvanja, i omogućavanje i/ili ohrabrivanje upotrebe manjinskih jezika, govornih i pisanih, u javnom i privatnom životu. Povelja dalje uključuje član o stvaranju prikladnih načina i sredstava za predavanje i učenje manjinskih jezika na svim nivoima školstva,

i sadrži odredbu o stvaranju mogućnosti za osobe, koje žive u krajevima gde se govori neki manjinski jezik, a koje ga ne govore, da taj jezik prema želji uče. Na kraju, u Povelji se naglašava da vlasti moraju da obezbede barem suštinski deo predškolskog, osnovnog, srednjeg, tehničkog, stručnog i čak višeg obrazovanja na potrebnim jezicima manjina.

Pored toga, postoji više međunarodnih i domaćih zakonskih instrumenata kojima se eksplicitno zahteva zaštita prava manjinskih zajednica na učenje i nastavu na maternjem jeziku. Dva koja su jako važna nalaze u relevantnim odredbama Ustavnog okvira⁷ i kosovskom zakonu o obrazovanju.

Takođe postoje dva OEBS-ova dokumenta u kojima se konkretno govori o ovom problemu, pošto obrazovanje manjina OEBS smatra vrlo važnim.

Pre svega, u KEBS-ovom dokumentu⁸ sa sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji⁹ koji je održan u Kopenhagenu, jasno se potvrđuje da su vlasti dužne da štite etnički, kulturni, jezički i verski identitet nacionalnih manjina i da stvore uslove za promovisanje tog identiteta. Kao drugo, u Haškom preporukama¹⁰ o pravima na obrazovanje nacionalnih manjina pokušalo se da se objasni sadržaj prava manjina na obrazovanje. U ovim preporukama, koje su sastavljene pod pokroviteljstvom OEBS-ovog Visokog komesara za nacionalne manjine, kaže se da "pripadnici nacionalnih manjina mogu

⁵ http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities/

⁶ <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/cadreprincipal.htm>

⁷ <http://www.unmikonline.org/regulations/2001/reg09-01.htm>

⁸ <http://www.osce.org/docs/english/1990-1999/hd/cope90e.htm>

⁹ Zvaničan naziv OEBS-a do 1995. godine bio je Konferencija za evropsku bezbednost i saradnju (KEBS).

¹⁰ <http://www.osce.org/hcnm/documents/recommendations/>

u potpunosti da ostvaruju svoje pravo na održanje svog identiteta samo ako tokom procesa obrazovanja stiču odgovarajuće poznavanje svog maternjeg jezika". Ovo je osnovna dužnost koja je upućena vlastima. Međutim, takođe je rečeno da su pripadnici nacionalnih manjina dužni da se integrišu u šire nacionalno društvo putem sticanja odgovarajućeg poznavanja jezika većine. To znači da pripadnici manjinskih zajednica imaju pravo da se obrazuju na maternjem jeziku, ali imaju i dužnost da uče jezik većinske zajednice što predstavlja *conditio sine qua non* za integraciju u većinsku zajednicu. Iz tog razloga, smernice za đake pripadnike manjina o učenju albanskog jezika, koje je prema kosovskom zakonu o obrazovanju trebalo razviti još decembra 2003. godine, moraju da budu sastavljene u najkraćem mogućem roku.

Pored toga, podsticanje kosovskih albanskih učenika da uče jezike manjina koje žive na Kosovu, znatno bi doprinelo promovisanju tolerancije i negovanju multikulturalizma na Kosovu. Nedavna inicijativa kosovskih albanskih i kosovskih srpskih đaka iz Babljaka da nauče jezik onih drugih, pokazala je da je ono, što je izgledalo nemoguće, realno i ostvarljivo. Seljani su se prosto dogovorili da će kosovski srpski đaci jednom nedeljno imati dodatni čas albanskog jezika, dok će kosovski albanski đaci imati čas srpskog jezika. Zašto sa ovom dobrom praksom ne ići dalje od dva zvanična jezika, na jezike manjina koje žive na Kosovu?

Istovremeno je važno imati na umu da su prosvetne vlasti odgovorne za stvaranje

odgovarajućih uslova, koji učenicima, pripadnicima manjina, omogućavaju da uče jezik i kulturu većine na jedan efikativan, nediskriminatorni i bezbedan način. Ovo bi značilo, na primer, uključenje odredbe da manjinske jezike treba, prema mogućnosti, da predaju nastavnici koji govore oba jezika i koji dobro poznaju kulturu i jezik dece. Ovim se vraćamo na pitanje nedostatka i hitne potrebe za jedinstvenim planom i programom nastave na Kosovu, koji uključuje časove istorija, kultura i tradicija manjina. [text box] Veoma je važno da se sadržaj nastavnog plana i programa, koji se odnosi na manjine, izradi uz aktivno učešće kompetentnih predstavnika manjina.

Univerzalnost prava manjina na obrazovanje

Pravo na učenje i nastavu na maternjem jeziku nije samo nekakav evropski koncept. Postoji niz važnih dokumenata univerzalnog karaktera. Na primer, u UNESCO-voj konvenciji o diskriminaciji u obrazovanju ističe se potreba za priznanjem prava pripadnika nacionalnih manjina da koriste ili predaju svoj jezik. Pored toga, UN Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina, zahteva od vlada da preduzmu mere u cilju stvaranja povoljnih uslova kojima se pripadnicima manjina omogućava da izražavaju svoje karakteristike i razvijaju svoju kulturu, jezik, veru, tradicije i običaje. Pored toga, njome se obezbeđuje da pripadnici manjina imaju odgovarajuće mogućnosti da uče svoj maternji jezik ili da imaju nastavu na svom maternjem jeziku. Vlasti treba da pre-

duzmu odgovarajuće mere da bi promovisale poznavanje istorija, tradicija, jezika i kultura onih manjina koje su zastupljene na teritoriji kojom upravljaju.

Sve što je gore navedeno potvrđuje da potreba za zaštitom i efikasnim ostvarivanjem prava na školovanje na manjinskim jezicima predstavlja podjednako univerzalnu, evropsku i, u isto vreme, odgovornost samih Kosovaca.

Put napred

Obrazovanje na maternjem jeziku nije privilegija, već pravo pripadnika manjinskih zajednica. Štaviše, vlade su odgovorne da obezbede da ljudi, koji žive na teritoriji kojom one upravljaju, ovo pravo mogu efikasno da upražnjavaju. Ovo nikako ne treba tumačiti kao pokušaj da se različite zajednice razdvoje. Naprotiv, to je način da se različite zajednice okupe stvaranjem jednakih prilika za sve. Time se pomaže stvaranje jednog mesta u kome su sve kulture podjednako zaštićene i poštuju se. Pomaže da se uspostavi jedna situacija u kojoj se svi ljudi potpuno poštuju i, kao posledica toga, postoji potpuna integracija svih etničkih grupa.

Sprovođenje osnovnih prava može da Kosovo učini boljim mestom, za život svakog njegovog stanovnika. Raznolikost zajednica koje žive na Kosovu - različitih kultura koje govore različite jezike - zaista čini ovo mesto teškim za upravljanje, ali istovremeno, ona Kosovo čini bogatim i jedinstvenim u poređenju sa drugim mestima u Evropi..

Napredak je moguć, ali sa promenama mora da se počne odmah. Na prvom mestu, treba modifikovati opšti pristup multietničkom obrazovanju. Izgleda da glavnu prepreku multietničkom obrazovanju na Kosovu predstavlja nedostatak jednog sveobuhvatnog pristupa ovom pitanju. Većina pozitivnih primera pomenutih na početku ovog članka bili su pre ad hoc inicijative nego sistematična i dobro isplanirana nastojanja.

Prosvetne vlasti često koriste argument da nedostatak volje za saradnjom kod manjinskih zajednica predstavlja najveću prepreku za njihovo uključenje u zajednički kosovski obrazovni sistem. Ali da li su prosvetne vlasti dovoljno učinile da manjinskim zajednicama pokažu da su one za Vladu stvarno važne? Gde su smernice o učenju albanskog jezika za đake pripadnike manjina, koje je trebalo sastaviti još decembra 2003. godine? Roditelji na Kosovu još uvek čekaju na objedinjeni i nediskriminatorni nastavni plan i program za sve kosovske đake, koji će poštovati kulture i tradicije svih zajednica. Manjine na Kosovu još uvek čekaju na standardizovane udžbenike na jezicima svojih manjinskih zajednica.

Roditelji ne žele više da čekaju; dosta je bilo čekanja. Često predstavljana politička volja da se u uspostavljanju multietničkog obrazovanja ostvari napredak jeste važna, ali više nije dovoljna. Ova dobra volja i usmena obećanja moraju da se pretvore u realni uspeh radi bolje budućnosti sve kosovske dece, bez obzira na etničku pripadnost. Zajednička budućnost mora da se gradi zajedno i sada.

¹¹⁾ <http://www.ohchr.org/english/law/education.htm>

¹²⁾ <http://www.ohchr.org/english/law/minorities.htm>

Zakon o diskriminaciji – uvođenje privatnog sektora

Zakonom o diskriminaciji jasno se utvrđuje da nije samo Vlada već su i svi ljudi odgovorni za poštovanje ljudskih prava drugih. Diskriminacija na osnovu jezika je zakonom zabranjena. Ipak u praksi je potrebno stalno nastavljanje promovisanja i priznavanja jezičkih prava. Autor predlaže niz mera za promovisanje jezičkih prava na Kosovu i nadgradnju početnih uspeha zakona o diskriminaciji: [1] Sprovođenje zakona kao prioritet za PIS; [2] Pojašnjavanje zakona i politike da bi se obezbedila jezička prava svih na Kosovu; [3] Definisane dužnosti privatnog sektora i minimalnih standarda koji moraju da se poštuju; i [4] Razvijanje snažne saradnje između vlade, građanskog društva i poslovnog sektora, kojom se podržava poštovanje i tolerancija te ima za cilj jačanje prednosti za sve.

Paul Miller

Šef kosovskog tima, Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava

Jedna od najvažnijih karakteristika svakog ljudskog prava jeste da pitanja koja se na njega odnose mogu da se rešavaju sudskim putem. Ovo podrazumeva da neko sudsko telo može da ispita i odluči da li se prava nekog pojedinca ili grupe ljudi krše i da, ako se utvrdi kršenje, odredi sankcije i popravne mere koje se po zakonu mogu sprovesti.

Kada je jula 2004. godine kosovska Skupština usvojila

zakon o diskriminaciji¹ učinjen je važan korak unapred. Zakonom se, između ostalog definiše kako se sudski rešavaju kako da prava na nediskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti, pola, starosne dobi i mnogih drugih osnova, uključujući jezik. On nadopunjuje Ustavni okvir i druge propise i zakone, u kojima se kaže da određene međunarodne instrumente ljudskih prava (uključujući one kojima se zabranjuje diskriminacija) treba da poštuju javne službenike, ali osim ovoga nema jasnog okvira po pitanju kako ovi instrumenti mogu da se primene u praksi.² Mora se priznati da je usvajanje ovog zakona bio jedan važan korak i ono ima mnoge implikacije. Sada je potrebno stalno praćenje vezano za jezička prava kao i za mnoge druge oblasti – što je jedan proces sa kojim su PIS počele, ali zahteva stalnu podršku. *Usvajanje zakona o diskriminaciji bio je jedan važan korak; sada je potrebno stalno praćenje vezano za jezička prava.*

Kao zaključak, stupanje na snagu zakona o diskriminaciji (ZD) septembra 2004. godine donelo je mehanizme za sprovođenje, definisanje kazni (novčane kazne do 2,000€) i mogućnost za druge popravne ili preventivne mere koje mogu da naredi sud ili administrativni organi. Ovde spadaju ne samo organi kosovske vlade, nego i privatna preduzeća (bilo velika ili mala) i privatna lica. Na taj način, zakonom se jasno utvrđuje da je *za poštovanje prava drugih odgovorna ne samo vlada, nego i sva lica koja su istovremeno i «nosioci prava» i «nosioci dužnosti».*

U oblasti jezika, koja je toliko fundamentalna za svakodnevni život i rad, posledice su ogromne. Kao što se i u drugim člancima o pitanju jezika naglašava³ hitno su potrebni novi zakoni ili propisi o upotrebi jezika na Kosovu, ali uz odgovarajuće procese konsultacija između vlade, građanskog društva i javnosti, da bi se obezbedila njihova efikasnost. Izrada ovih novih zakona biće važan doprinos u pravcu toga da

pitanja vezana za jezička prava u potpunosti mogu biti sudski rešavana, definisanjem minimalnih uslova za obezbeđivanje službi ili pristupa na kosovskim jezicima i obezbeđivanjem veće jasnoće i određenosti u zakonu.

“Štap i šargarepa”

Da bi se upotpunila ova mogućnost sudskog rešavanja i sankcionisanja, što može da se predstavi kao “štap” – koristeći metaforu iz engleskog jezika u kojoj momak tera svog magarca da radi, naizmenično ga tukući štapom ili mašući šargarepom ispred njegovog nosa -- može se reći da je jezičkoj politici potrebna i “šargarepa”.

“Nosioci prava” i “nosioci dužnosti”

U terminologiji ljudskih prava, svi su “nosioci prava”, pošto im, samim tim što su pripadnici ljudske rase, pripada jedan niz osnovnih, univerzalnih i neotuđivih prava. U kontekstu jezika ovo može da podra-

¹) Zakon br. 2004/3, usvojen UNMIK-ovom Uredbom 2004/32 od 20. avgusta 2004. Zakon je stupio na snagu 19. septembra 2004.

²) Vidi, na primer, UNMIK-ovu Uredbu 1999/24 o važećim zakonima na Kosovu i izmena UNMIK-ove Uredbe 2000/59, Poglavlje 2 i 3 UNMIK-ove Uredbe 2001/19 o Ustavnom okviru za PIS.

³) Vidi “Elementi za zakon o upotrebi jezika” i “Nalaženje ravnoteže između žalbi vezanih za prava manjina i vladinih sredstava”

zumeva deo prava koji se odnosi na slobodu izražavanja, slobodu odsustva od diskriminacije i jednakost pred sudovima. Kada se na nekoj određenoj teritoriji koriste različiti jezici, standardi ljudskih prava o manjinama mogu u različitoj meri da dodaju prava na obrazovanje i pristup javnim službama na određenim jezicima, kulturna prava kao i prava na slobodu izražavanja i informacije koje su specifične za njihov jezik.⁴

Ovde je takođe interesantan koncept "nosioca dužnosti". Najčešće pod "nosiocima dužnosti" treba podrazumevati javne vlasti. Ali možemo nešto da naučimo iz Afrike gde, idući korak dalje od međunarodnih ili evropskih standarda, Afrička povelja o pravima ljudi i naroda sadrži određeno poglavlje o dužnostima koje uključuje tekst kao što je "svako je dužan da poštuje i da se odnosi prema drugome bez diskriminacije, te da održava odnose u cilju promovisanja međusobnog poštovanja i tolerancije."⁵

Kontekst jezika daje dobar primer gde može da se pokaže da smo svi mi "nosioci dužnosti". U Članu 4. zakona o diskriminaciji ("Polje primene") jasno se vidi da su svi "nosioci dužnosti" kao i "nosioci prava". U Članu se kaže da zakon važi za "sva fizička i pravna lica u pogledu kako društvenog tako i privatnog sektora, uključujući javne organe, u vezi sa svakim delovanjem ili nedelovanjem kojima se krši pravo ili prava nekoga ili nekih fizičkih ili pravnih lica" Spisak oblasti koje su posebno navedene u Članu 4 uključuje mnoge stvari koje

obično spadaju u privatni sektor kao što je pristup stanovanju, robi i uslugama, i javnim mestima (od kojih sve ovo može biti u vezi sa pitanjem jezika).

Uloga privatnog sektora

Privatni sektor – obično preduzeća, ali ponekad i pojedinci – takođe ima svoju ulogu. Vlada mora da pomaže privatnom sektoru obezbeđujući jasnoću u zakonima i obaveze koje su vezane za jezike i druge vidove odsustva diskriminacije a koje se tiču privatnog sektora, kao što je ta da se jasno naznači kada nekom preti "štap" sankcija. Bez uticaja društvenog novca, putem društvenih ugovora, ove obaveze mogle bi da budu više ograničene nego u društvenom sektoru. Međutim, jasno je da će postojati minimalni uslovi kao što je onaj o jednakom tretmanu tokom zapošljavanja i sposobnost upotrebe jezika kandidata ili zaposlenih. Na primer, nesavršeno poznavanje radnog jezika poslodavca možda nije razlog da se odbije neko, ko je inače ravnopravan kandidat za radno mesto, ako su dužnosti na tom poslu relativno proste u ne radi se o problemu bezbednosti.

U snabdevanju robom, diskriminacija na osnovu jezika jasno je zabranjena zakonom o diskriminaciji, pa bi tako vlasnik radnje koji odbije da usluži mušteriju zbog njegovog ili njenog jezika, jasno kršio zakon i pretila bi mu kazna. Ipak, šta mora da radi vlasnik radnje? Koliko informacija o svojoj robi vlasnik radnje mora da obezbedi na kosovskim jezicima? Možda su potrebni novi uslovi

o etiketama na lekovima ili opasnoj robi na više jezika radi zdravlja i bezbednosti kao i jednakog tretmana. Ovde se pravo na zdravlje poklapa sa pravom na nediskriminaciju. U ovim slučajevima može da se desi da zakon o diskriminaciji nije najrelevantniji – mogu se primeniti i drugi zakoni. Baš ovakve neodređenosti treba smanjiti preko dodatne i trajne politike, informativnih i zakonodavnih inicijativa koje vode PIS.

Postoji i dalji problem kako za vladu tako i za privredu, da se obezbedi "šargarepa" kao i "štap". Bilo bi idealno sprovesti princip iz Člana 2 zakona o diskriminaciji koji se odnosi na "dobro razumevanje ... i međuetničku toleranciju osoba na Kosovu" [tako] do te mere da preduzeća uvide da je u njihovom interesu da prodaju, obezbeđuju informacije i usluge i zapošljavaju radnike koristeći sve kosovske jezike, dovodeći trgovinu i ostalu razmenu između ljudi do najveće moguće mere. U stvari, može se ovde uočiti da je formulacija u Članu 2 vrlo slična gore pomenutoj Afričkoj povelji, dok se opet podvlači koliko su prava i dužnosti povezana sa prednostima za sve. Štaviše, razumevanje i međuetnička tolerancija neodvojivo su povezani sa pitanjima jezika na Kosovu.

Stvaranje "šargarepe" kao i pomaganje privatnom sektoru da izbegne "štap" podrazumeva usklađene napore u službama PIS-a i ministarstvima i angažovanje vlade i privatnog sektora u oblasti jednakog tretmana. Možemo se nadati da će ova saradnja započeti u ne tako

dalekoj budućnosti, bilo na inicijativu PIS-a ili možda tako što će privatni sektor želeti da uvidi opasnosti od "štapa" ili, što je pozitivnije, videvši mogućnosti koje mu se predstavljaju putem sloma barijera između zajednica i u slobodnoj upotrebi jezika. Nagrade za preduzeća koja pokazuju inicijativu u promovisanju takve razmene, možda nisu neka originalna ideja, ali mogu da budu početak. Možda preduzeća koja pokazuju uspeh u praksi tako što će u najvećoj meri proširiti svoja tržišta na osnovu dosezanja svih na Kosovu, biće najbolji svetionik za razliku od preduzeća koja se sankcionišu zbog diskriminativnog načina rada.

U zaključku, sledeće mere mogu biti potrebne za bolja jezička prava na Kosovu i da nastave uspeh usvajanja zakona o diskriminaciji:

- Da sprovođenje zakona bude prioritet za PIS uz pomoć međunarodnih aktera;
- Izrada zakona i politike kojima se promovira i pojašnjavaju jezička prava svih na Kosovu, time pomažući da pitanja vezana za njih mogu da se rešavaju sudskim putem i pomoć privatnom, kao i društvenom sektoru da prepoznaju i ispune svoje odgovornosti; i
- Razvijanje snažne saradnje između vlade, građanskog društva i privrednog sektora. čime se pomaže proces poštovanja i tolerancije i ultimativno ima za cilj normalizovanje razmene.

⁴) Vidi, na primer Okvirnu konvenciju Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina i Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima.

⁵) Afrička povelja Afričke unije o pravima ljudi i naroda, član 28.

“Nalaženje ravnoteže između žalbi vezanih za prava manjina i vladinih sredstava”

Četiri vodeća principa predstavljaju formulu u pravcu sveobuhvatne vladine jezičke politike – jasnoća u zakonodavstvu; proporcionalnost u sprovođenju; efikasnost u institucijama i sredstva da vlasti prinude na delovanje u skladu sa zakonom. Do ovih principa došlo se preko pozitivnih iskustava evropskih i drugih zemalja sa više jezičkih zajednica. U ovom članku se podrobnije govori o obrazloženju svakog principa i obrađeni su konkretni primeri toga kako se ovi principi sprovedu u praksi u zemljama u kojima “stvari dobro funkcionišu”, predstavljajući tako moguće alternative za Kosovo.

Dr Fernan de Varene, Viši (spoljni) istražni saradnik, Evropski centar za pitanja manjina
Viši predavač na Mrdok univerzitetu u Australiji

Dr De Varennes govori o jezičkim pravima zajednice na konferenciji “U pravcu Pax Linguistica na Kosovu? Jezička prava kosovskih zajednica”, koja je 14. i 15. septembra 2004. godine održana u Prištini.

Kada je reč o mogućim rešenjima i najboljoj praksi, i o tome kako vlade mogu da izmire ili nađu ravnotežu između zahteva vezanih za jezik i praktičnih problema, kao što su raspoloživa sredstva, postoji niz lekcija koje se mogu naći u različitim državama u Evropi.

Svakako je neophodno imati na umu jedan sasvim osnovni princip: kada se govori o najboljim načinima rada, njih treba utvrditi u odnosu na standarde koji se smatraju primenljivim, jezičkim pravima koje vlade u Evropi moraju da poštuju kada potpišu različite sporazume, kao što su Evropska konvencija o ljudskim pravima i Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina. Najbolji načini rada ne znači ništa ukoliko nemate merni instrument.

To znači da nije svaka jezička politika dobra, podesna ili efikasna. Ono što deluje, mora da bude ono za šta izgleda da se najjasnije slaže sa raznim standardima jezičkih prava koji važe prema međunarodnim i evropskim sporazumima.

Ako pokušamo da sumiramo pozitivne i efikasne modele iz zemalja za koje se smatra da imaju dobru, ali ne savršenu praksu, kao što su Kanada, Finska, Italija, Švajcarska, Španija i Mađarska, primećujemo sledeće zajedničke elemente:

1. Jasnoća u zakonima
2. Proporcionalnost u primeni
3. Efikasnost u institucijama
4. Sredstva za prinudno delovanje u skladu sa zakonom

Što se tiče prve tačke, jasnoća u zakonima, ovo podrazumeva da u cilju postizanja jasnoće i određenosti, jezička prava koja pripadaju svima moraju biti jasno definisana zakonom. Nejasnoće ili kontradikcije u pravima pojedinaca ili zajednica mogu da dovedu do smetnji, gneva i još gorih stvari. Države, koje imaju zakone u kojima se vrlo detaljno ili jasno navodi koji jezici se mogu koristiti i u kojim uslovima, su one koje najčešće rade najbolje, prema većini merila. Takav je definitivno slučaj sa zemljama kao što su, na primer, Kanada, Finska, Španija i Švajcarska.

Kada nedostaje jasnoća, dobre stvari se ne dešavaju često, jer vlasti, uključujući i opštinske, ne znaju tačno šta moraju da rade, pa uvek mogu opravdano da tvrde da ne krše nikakvu obaveznu.

Na Kosovu po pitanju jezičkih prava može da dođe do zabune i čak ozbiljnih kontradiktornosti. Na primer, u Planu za primenu standarda na Kosovu od pre nekoliko meseci, odnosno u članu o slobodnoj upotrebi jezika, govori se o većini jezičkih prava, te da postoji važeći princip da svi dokumenti i prevodi za zvanične sastanke, u opštinama gde pripadnici neke zajednice žive u “znatnom broju”, treba da budu obezbeđeni na jeziku te zajednice.

Ovo u stvari nije jasno jer se mora konkretno utvrditi šta taj znatan broj predstavlja, ali je još ozbiljniji problem to što je ovo kontradiktorno UNMIK Uredbi 2000/45 o samoupravljanju opština na Kosovu u kojoj se u članu 9.3 kaže da, prema potrebi, u opštinama gde živi neka zajednica, čiji jezik nije ni albanski ni srpski, sva zvanična dokumenta opštine postoje i na jeziku te zajednice. Prema ovoj uredbi, uopšte nema potrebe za značajnim brojem, već samo ako je to “potrebno”. Ali se u Planu za primenu standarda kaže da opštine moraju ovako da rade

samo ako postoji znatan broj. Nije definisano šta je potrebno, i nije istovetno sa situacijom u kojoj se radi o znatnom broju, a da ni taj broj nije definisan. Ove dve stvari su kontradiktorne, i to može da vodi samo do zabune, neslaganja i svađe oko toga ko šta treba da radi, a ne do puta dobre prakse.

Ako ovo uporedimo sa dobrim praksama kao što je ona u Kanadi ili u Finskoj, vidimo da tamo nema prostora za sumnju ili konfuziju. Kanada, na primer, ima propise za pristup klizne skale, koji uključuje bilo ukupni broj ili procenat osoba koje govore francuski i engleski jezik i vrstu službi koje obezbeđuju javne vlasti. Osim nekoliko glavnih oblasti, gde minimalne službe treba svuda da postoje i na francuskom i na engleskom jeziku, većina službi savezne vlade postoje na oba jezika gde po popisu ima najmanje 5 procenata manjinskih stanovnika, odnosno najmanje 5.000 lica u gradovima koji imaju preko 100.000 stanovnika. U manje naseljenim krajevima, usluge nekih službi mogu da se dobiju na oba jezika, pa čak i ako ima samo 500 osoba koje govore zvanični manjinski jezik.

U javnoj administraciji Baskijske autonomne pokrajine u Španiji, jezik Euskara i kastiljanski treba da koriste administrativni organi u krajevima

gde broj onih koji govore jezik Euskara dostiže 20 procenata stanovništva. U Finskoj se neka opština smatra jednojezičnom – finskom ili švedskom – ako celokupno stanovništvo govori isti jezik, odnosno ako je broj stanovnika koji govore manjinski jezik manji od osam posto. Ako pripadnika neke manjine ima preko osam posto, ili oni čine 3000 stanovnika, ta opština se ne proglašava jednojezičnom ako broj pripadnika manjina nije ispod šest procenata.

Treba primetiti da ovi pristupi u različitim delovima sveta uglavnom imaju nekakav sveobuhvatan zakon o jeziku da bi se obezbedilo da su jezička prava sveobuhvatno obrađena, na dosledan i jasan način.

Drugo, nije dovoljno da zakoni i propisi budu jasni: države koje imaju najbolju praksu su one u kojima postoji proporcionalnost u jezičkim pravima koja treba definisati. Nijedna od država, za koje se obično smatra da su najefikasnije i dobro organizovane, ne koristi u zvaničnim dokumentima i administrativnim službama sve jezike, koje svi, svuda i uvek govore. Bilo bi nemoguće i sasvim nepraktično da se tako radi, jer se u mnogim zemljama, kao što su Kanada i čak i Španija, govori na desetine jezika. To bi takođe koštalo čitavo bogatstvo, i nijedna država nije toliko bogata niti sposobna u praktičnom smislu da ovako nešto radi.

Ono što vlade rade tamo gde jezička politika dobro funkcioniše jeste da u principu primenjuju kliznu skalu: obezbede da administrativne vlasti, pa i opštine, upotrebljavaju neki jezik u većoj ili manjoj meri, proporcionalno njegovom relativnom značaju u brojčanom smislu.

Na primer, obično kada se Kanada predstavlja, kaže se da ima dva zvanična jezika, ona koja govori većina ljudi u toj zemlji. Međutim, javne vlasti koriste i druge jezike, kao što je jezik domorodaca, koji je takođe zvanični jezik za teritorijalnu vladu Nunavuta, a lokalne vlade koriste druge urođeničke jezike, u skladu sa zakonima i propisima, ako ih govori znatan broj stanovnika. Ovde je važan princip da nemaju svi jezici identičan tretman: jezici koje govori više ljudi moraju da imaju tretman srazmeran njihovom značaju, i ovo mora da bude odraženo u jasnim zakonima da bi se izbegle rasprave, konfuzija ili konflikti (perhaps text box?)

Države koje se smatraju za uspešne nemaju samo jasne zakone i proporcionalnu primenu; treća stvar je da su njihove institucije obično efikasne. One imaju definisane mehanizme i institucije koje obezbeđuju da se zakoni o jeziku efikasno shvataju, primenjuju i sprovode.

Za jezička prava potrebno je ulagati u strukture i snositi troškove, tako da države kao što su Kanada, Švajcarska i druge imaju razne institucije ili mehanizme. U Švajcarskoj su jezička prava uglavnom zagarantovana preko institucije vlada kantona, i takva situacija se dosta prati u obližnjoj Bosni i Hercegovini. Kada se mnogi ako ne i većina administrativnih zadataka delegiraju na nivo kantona koji su tako izrezani da su uglavnom jednojezički, jezička prava većine ljudi se u praksi poštuju.

Ako nema neke jako decentralizovane strukture, onda treba da postoje institucije i mehanizmi koji treba da obezbeđuju da se jezička prava zagarantovana zakonom u stvarnosti primenjuju. Države kao Kanada i Finska, na primer, mogu da imaju posebno

vladino ministarstvo koje ima opštu odgovornost da nadgleda primenu zakona o upotrebi jezika. Ministar tog ministarstva može da bude odgovoran za sprovođenje postojećih zakona te za raspodelu sredstava, kao i da jednom godišnje podnosi izveštaj Parlamentu u kome bi ukazao gde je bilo napretka ili problema sa sprovođenjem zakona o jeziku. Na primer, u Kanadi odbor državne blagajne je odgovoran za razvijanje i usklađivanje politike i napretka vezanog za komunikaciju sa javnošću i služenje istoj. Očigledno je da ovo uključuje jezik na kome se javnost opslužuje, pa i od administrativnih vlasti. Ovaj odbor tako ima osnovnu odgovornost da postavi mehanizme za nadgledanje kako se uspostavlja jezička politika – i da za nju plaća.

Jedan još jači institucionalni pristup može da bude da postoji nezavisni “Komesar za jezik” koji bi delovao kao nadzornik između javnosti i državnih vlasti da bi obezbedio veći stepen neutralnosti i pomagao građanima ako imaju pritužbi. Komesar može da ima zakonska ovlašćenja da deluje preventivno intervenišući u trenutku kada se razvijaju zakoni, propisi i politika, da bi obezbedio da jezička prava budu prvenstvena briga vođa. Takav komesar obično dobija zagarantovana sredstva iz nacionalnog budžeta, ima radnike i kancelarije, zakonski je ovlašćen da istražuje primenu jezičkih prava, i može jednom godišnje da referiše parlamentu o slaganju. U nekim državama Ombudsman za jezike može da ima sličnu ulogu. Obično postoji neka vrsta obrazovnog programa preko odeljenja koje je dužno da ljude obaveštava o njihovim jezičkim pravima.

Na kraju, većina država u kojima “stvari dobro idu” su one koje

imaju pravne lekove za slučajeve kada vlasti ne deluju u skladu sa zakonom. Drugim rečima, kada državne institucije zakažu, šta može pojedinac? Obično postoji niz instanci gde se mogu obezbediti pravni lekovi:

- Može da postoji mehanizam administrativne žalbe što je moguće sa službenikom za vezu u svakom vladinom ministarstvu, gde se ljudima obezbeđuju informacije da bi im se objasnilo koja su njihova prava. Onda je svako ministarstvo odgovorno da ispita i odgovori na žalbu.

- Obično, postoji centralizovani i zvaničniji mehanizam administrativne žalbe koji može da uključi odeljenje centralne vlade koje je nadležno za jezičku politiku. Tako, na centralnom nivou imate žalbe i istrage, ali uglavnom samo sa ovlašćenjem davanja preporuka.

- Ombudsman ili jezički komesar može da ima pravo da istražuju žalbe, daje preporuke i podnosi izveštaje o ovim kršenjima jezičkih prava direktno parlamentu.

- Zakonom (ili u nekim slučajevima Ustavom) se može pojedinačnim žrtvama dati mogućnost da, u slučaju kršenja njihovih prava, slučaj iznesu pred sud, i može da se kaže šta oni mogu da dobiju u smislu pravnog leka ili nadoknade.

Za države u kojima postoje ove četiri prakse: jasnoća u zakonima, proporcionalnost u primeni, efikasnost u institucijama, i pravna sredstva za prinudno izvršenje u skladu sa zakonom, kažemo da imaju dobru praksu, koja je u skladu sa standardima koji generalno važe u Evropi u oblasti jezičkih prava.

Elementi za zakon o upotrebi jezika

Neadekvatno sprovođenje jezičkih prava na Kosovu dugo već ukazuje na potrebu da se ovom pitanju pristupi na neki konstruktivni način. Dok nedostatak političke spremnosti, finansijska i strukturalna ograničenja, kao i društveno-psihološke barijere, ostaju i dalje realni kamen spoticanja, trenutni zakonski okvir – naročito u oblasti “administrativnih jezičkih prava” – manje predstavlja deo rešenja a više deo problema. U članku se zastupa mišljenje da jednim sveobuhvatnim zakonom o jeziku, koji bi bio napisan udruženim snagama a u skladu sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava, može da se obezbedi da odredbe vezane za jezička prava budu razumljive, mogu da se sprovedu i da ih znaju i građani i institucije. Pored toga, jednu dodatnu prednost u procesu savlađivanja teškoća između Vladinih sredstava i žalbi manjina predstavlja održivost zakonskih garancija.

Đanfranko D'Eramo, Viši službenik za ljudska prava, OEBS-ova misija na Kosovu

Odnosi između prava zajednica na upotrebu jezika¹ i javne administracije na Kosovu uređeni su komplikovanom zakonskom arhitekturom. Ustavni okvir na Kosovu čini sve principe koji su sadržani u dokumentima za ljudska prava² pravosnažnima, dok su obim i modeli sprovođenja uređeni komplikovanim pravnim okvirom sačinjenim od određenih delova zakona SFRJ-a³, UNMIK-ovih uredbi⁴ i administrativnih uputstava⁵ i zakona koje je usvojila Skupština Kosova. Uglavnom zbog ovakve izdellenosti, pravni tekst postaje manje dostupan kao vodič za one, koji treba da ga sprovedu⁶. Kao rezultat, odlučivanje sudija, tužilaca, pravnika, policije, i civilnih administratora o pitanjima jezika ostaje, u suštini, proizvoljno. Otklanjanje proizvoljnosti i obezbeđivanje predvidljivosti u odlučivanju u sferi prava na upotrebu jezika

je hitan problem Privremenih institucija samouprave (PIS).

U aprilu 2004, Odbor za usaglašavanje standarda o upotrebi jezika⁷ preporučio je usvajanje jedne administrativne naredbe koja bi služila kao “privremeni instrument dok posebni zakon o upotrebi jezika koji se zasniva na administrativnoj naredbi, ne bude pripremljen i usvojen od strane Skupštine Kosova”. Donošenje administrativne naredbe bi svakako bio ohrabrujući korak u pravcu pojednostavljanja postojećeg pravnog okvira. Ipak, on se ne može baš smatrati za nekakav “domaći proizvod”, koji će garantovati održivost. U demokratskom društvu koje se bori za uspostavljanje višejezičnosti, o svakoj predloženoj politici o upotrebi jezika svakako mora da se diskutuje sa institucijama i zajednicama koje govore različite jezike. Što je dijalog otvoreniji,

češći, i pod uslovom da se zasniva na obaveštenom izboru između različitih mogućnosti, konačni rezultat će biti trajniji – ravnoteža između zahteva jezičkih zajednica i dužnosti, ovlašćenja i raspoloživih sredstava PIS-a – biće poznata, poštovana i ubuduće primenjena.

Jedan sveobuhvatni proces koji vodi ka usvajanju zakona o upotrebi jezika – u kojem je objašnjeno koji se jezici mogu koristiti na Kosovu, pod kojim uslovima, koji stepen pravne zaštite bi pojedinci trebalo da uživaju, u kojim sferama života, i koje su predviđene sankcije za nepoštovanje – prilika je koju bi novo formirana vlada trebalo da iskoristi.

Zakonom prvo treba pojasniti zakonski status albanskog i srpskog jezika. U važećem zakonskom okviru⁸, zakonom iz 1977.

godine o primeni ravnopravnosti jezika i pisma u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo⁹ uspostavljena je potpuna ravnopravnost albanskog i srpsko-hrvatskog jezika na celoj teritoriji tadašnje Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo, a isto važi i za turski jezik u krajevima “gde živi turska nacionalnost”. Ovim je osigurana potpuna ravnopravnost albanskog i srpsko-hrvatskog jezika i teorijski uspostavljena na celoj teritoriji Kosova dok je turski zaštićen kao “manjinski jezik” u krajevima gde žive Turci. Zakon je zamenjen 1991. godine “Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma”¹⁰ koji, zbog diskriminatorskog karaktera, nije više primenljiv. U svim zakonima usvojenim od 1999. godine naovamo, princip ravnopravnosti albanskog i srpskog jezika, iako u potpunosti priznat, nigde nije definisan.

¹) Prava na upotrebu jezika uključuju i prava upotrebe sopstvenog jezika u privatnoj i javnoj sferi, do određene mogućnosti, u kontaktu sa administrativnim i pravnim telima; pravo upotrebe svog imena na manjinskom jeziku i pravo na službeno priznavanje, i pravo na postavljanje privatnih znakova na jeziku manjina i pod određenim uslovima, postavljanje topografskih znakova na jeziku manjina.

²) Poglavlje 3 iz uredbe UNMIK/REG/2001/9.

³) Zakoni usvojeni do marta 1989. godine i zakoni usvojeni posle 1999., ako nisu diskriminatorni i nisu u protivrečnosti sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava koja važe na Kosovu, i ne preklapaju se sa drugim pravosnažnim zakonima.

⁴) Vidi, između ostalog, poglavlja 4.4, 9.3.1.7, 9.1.50–52 iz uredbe UNMIK/REG/2001/9, poglavlje 9 iz uredbe UNMIK/REG/2000/45, član.2. 3 iz uredbe UNMIK/REG/2001/36, uredbu UNMIK/REG/2004/36, itd.

⁵) Vidi, između ostalog, član 4.1 uredbe UNMIK/AD 2003/2, itd.

⁶) Vredno je napomenuti da sankcionisanje za slučajeve diskriminacije baziranim na – inter alia – bazi jezika je po prvi put uveden zakonom o diskriminaciji, koji je Skupština Kosova objavila 19/2/2004.

⁷) Odbor sačinjen od predstavnika UNMIK-ove kancelarije za pitanja zajednica i kancelarije za povratak i zajednice, OEBS-a, premijerove kancelarije i Ministarstva javnih službi.

⁸) UNMIK uredba 1999/1 “O ovlašćenjima privremene administracije na Kosovu”, 25/71999, kao što je propisano UNMIK-ovom uredbom 2000/54, 2/9/2000.

⁹) Službeni list Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo br. 48/1977, ispravljeno sa “Zakon o amandmanima na zakone u ostvarivanju jezika i pisma u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo (Službeni list Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo br. 11/85).

¹⁰) Službeni glasnik Srbije. 45/1991.

Ustavnim okvirom predviđa se da se sastanci Skupštine (zajednički i odbora) i vlade (uključujući ministarstva) vode na albanskom i srpskom jeziku, dok službena dokumenta treba štampati.¹¹ Štaviše, proglašene zakone treba objaviti na albanskom, srpskom, bosanskom, turskom i engleskom jeziku.

Puno učesnika konferencije Pax Linguistica istakli da je mnogo uočenih nedostataka u usvajanju zakona direktan rezultat nedovoljnog razumevanja koncepta ravnopravnosti dva službena jezika na Kosovu. Praksu prevođenja zakona i administrativnih akata sa albanskog na srpski i obrnuto, na primer, treba zabraniti jer ako su oba jezika na jednakom nivou, nijedan ne može dominirati nad drugim u bilo kojoj administrativnoj praksi. Službena akta na centralnom i opštinskom nivou, treba da se pišu i objavljuju na oba jezika istovremeno. Isto tako, bilo koji objavljeni administrativni akt na bilo albanskom ili srpskom jeziku ima potpunu pravosnažnost bez ograničenja i na celoj teritoriji Kosova. Posledica ovog principa je da svaki građanin Kosova ima pravo na korišćenje jednog od ovih jezika u bilo kom aspektu javnog života, bez obzira na razloga ovog izbora i bez bilo kakvih prepreka. Kao posledica, opštinski javni radnici, medicinski

radnici, prosvetni radnici, policija i sudije, treba da mogu da obavljaju svoje dužnosti na bilo kom od dva jezika.

Pošto status albanskog i srpskog jezika bude bio definisan, zakonom treba nedvosmisleno definisati status ostalih jezika koji se upotrebljavaju na Kosovu - bosanskog, hrvatskog, goranskog, romskog i turskog i trebao bi detaljno utvrditi određene mere kojima se uređuje korišćenje svakog od ovih jezika u prosveti, sudstvu, administrativnim vlastima, medijima, kulturnim aktivnostima, ekonomskom i društvenom životu i međunarodnoj razmeni.

Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima¹² nudi posebna uputstva u ovom pravcu. Povelja uključuje i ključne komponente obaveznih principa (II deo) i niz odredbi (III deo), od kojih 35 treba da izaberu Kosovske vlasti da bi principe iz II dela¹³ u politici i zakonodavstvu preneli u praksu. Polje delovanja odredbi iz Povelje uključuje regionalne ili manjinske jezike koje: (i) na datoj teritoriji države tradicionalno koriste pripadnici nacionalnosti te države koji obrazuju jednu grupu koja je brojčano manja od ostatka stanovništva države; i (ii) razlikuju se od zvaničnog-ih jezika države¹⁴ dok su isključeni

dijalekti zvaničnog-ih jezika i jezici migranata.

U slučaju Kosova ova definicija ipak ostavlja puno pitanja bez odgovora. Ne razjašnjava, na primer, da li bi goranski trebalo da se smatra za poseban jezik i da li lokalna varijanta romskog ima osobine takozvanog "neteritorialnog jezika".¹⁵ Niti definicija može da pomogne da se donese odluka o tome da li su potrebne posebne odredbe o hrvatskom i bosanskom, zbog relativne međusobne sličnosti ova dva jezika. Jedina pravila koje imaju na raspolaganju oni koji kreiraju politiku pri odlučivanju za koje jezike važi Povelja, jesu nepisana pravila dobre volje, fleksibilnosti i pragmatizama. Kosovske institucije treba da se uključe u dijalog sa različitim zajednicama da bi zajedno razmotrili zahteve u odnosu na različite kriterijume, uključujući poseban kontekst svakog jezika, da li su građani koji govore taj jezik teritorijalno koncentrisani, dali se jezici koriste već duže vreme, nivo upotrebe jezika, veze sa drugim regionalnim jezicima, itd. Jedan niz važnih dokumenata i uputstava¹⁶ mogu biti dodatni putokaz.

Sledeći – i najvažniji – korak je da se Zakonom utvrdi koje stavove Dela III Povelje treba primeniti na svaki od ranije definisanih

regionalnih ili manjinskih jezika na Kosovu. Pošto omogućava obaveze "po narudžbini", Povelja sastavljačima zakona ostavlja dosta fleksibilnosti za određivanje vrste i nivoa zaštite manjinskih jezika koje treba dozvoliti u različitim situacijama. Na primer, kada se radi o osnovnom obrazovanju, u Povelji se predviđaju sledeće mogućnosti:

- i) *da osnovno obrazovanje postoji na relevantnim regionalnim ili manjinskim jezicima; ili*
- ii) *da postoji značajan deo osnovnog obrazovanja na relevantnim regionalnim ili manjinskim jezicima, ili*
- iii) *obezbediti, u sklopu osnovnog obrazovanja, učenje relevantnih regionalnih ili manjinskih jezika kao sastavni deo nastavnog plana i programa, ili*
- iv) *primeniti jednu od mera koje se predviđaju gore u i) do iii) makar za one čije porodice to zahtevaju a za koje se smatra da ih ima u značajnom broju.*¹⁷

Tako o svakom rešenju mogu otvoreno da razgovaraju PIS i zajednice koje govore određene jezike.

Kod utvrđivanja najmanjeg broja ili procenta ljudi koji su pripadnici neke jezičke manjine kojoj se moraju obezbediti određene

¹¹ Vidi stav 9.1.49 i 9.3.17 iz UNMIK/REG/2001/9.

¹² Povelja Saveta Evrope o regionalnim i manjinskim jezicima od 5. novembra 1992. godine, koja je stupila na snagu 1. marta 1998. godine. Još od 15. jula 2004., povelju je ratifikovalo 17 država, uključujući Jermeniju, Austriju, Hrvatsku, Kipar, Dansku, Finsku, Nemačku, Mađarsku, Lihtenštajn, Holandiju, Norvešku, Slovačku, Sloveniju, Španiju, Švedsku, Švajcarsku i Veliku Britaniju.

¹³ Osam osnovnih principa uključeni su u članu 7 Povelje Saveta Evrope za regionalne i manjinske jezike. A to su: 1) Priznavanje regionalnog ili manjinskog jezika kao kulturnog bogatstva; 2) Poštovanje geografske sfere svakog regionalnog ili manjinskog jezika; 3) Potreba za odlučno delovanje kako bi se promovisao takav jezik-jezici; 4) Olakšavanje i/ili ohrabrivanje upotrebe tih jezika, usmene ili pismene, u javnom ili privatnom životu; 5) Osiguranje mera i sredstava za predavanje i učenje tih jezika u svim odgovarajućim fazama; 6) Promocija relevantne međunarodne razmene; 7) Zabrana svih oblika neopravdane razlike, isključenja, restrikcije ili prednosti u vezi sa upotrebom regionalnog ili manjinskog jezika kako bi se obeshrabrilo ili ugrozilo održavanje ili razvoj; 8) Promocija međusobnog razumevanja svih jezičkih grupa od strane države.

¹⁴ Isto, Čl.1 (a).

¹⁵ "Neteritorialni jezici" podrazumeva jezike koje koriste građani države a koji se razlikuju od jezika (jednog ili više njih) koje upotrebljavaju ostali građani te države, iako se tradicionalno koriste unutar teritorije države, ne mogu se identifikovati sa određenom teritorijom unutar iste", isto, Član 1 (c).

¹⁶ Vidi između ostalog Haške preporuke u vezi sa pravima na obrazovanje nacionalnih manjina sa objašnjenjima u dodatku (1996.), preporuke iz Osla u vezi sa pravima na upotrebu jezika nacionalnih manjina sa objašnjenjem u dodatku (1998.), Uputstva o upotrebi manjinskih jezika u elektronskim medijima (2003.) koji se može naći na: <http://www.osce.org/hcnm/documents/recommendations/index.php>

¹⁷ Isto, Čl. 8 (b).

Božićni znak, koji je postavila prištinska opština, samo na albanskom i engleskom jeziku.

službe, jačina zahteva je prvenstvena i objektivna referenca za one koji odlučuju. Drugim rečima, kada se institucije suoče sa dovoljno velikim brojem ljudi koji govore određeni jezik, vlasti moraju da obezbede odgovarajući nivo službi na tom jeziku. Doktor De Varen je ovo načelo objasnio preko onoga što on zove "klizni model":

Počevši od nižih nivoa [...] javni službenici treba da imaju makar službena dokumenta i obrasce u odgovarajućim krajevima gde živi manji, ali značajan broj ljudi, koji govore neki manjinski jezik. Kako ovaj broj raste, pored dvojezičnih ili dokumenata na jeziku manjina, javni službenici bi morali da prihvataju zahteve na manjinskom jeziku i na njih odgovaraju. Na vrhu skale, moraću da bude neki oblik dvojezične administracije u okruzima u kojima vrlo visok procenat stanovništva govori neki manjinski jezik. Ovo znači da će morati da postoji dovoljan broj javnih službenika koji su u kontaktu sa javnošću da odgovori na upotrebu nezvaničnog ili manjinskog jezika, i čak da se u ovim

*krajevima manjinski jezik koristi kao interni i svakodnevni radni jezik u organima javnih vlasti.*¹⁸

Važno je da Zakon o upotrebi jezika treba jasno da definiše kazne za slučajeve nepoštovanja. Član 44 gore pomenutog zakona SFRJ iz 1977.-me godine, na primer, propisuje novčane kazne do 20,000 dinara za javne radnike koji prekrše različite odredbe pri izvršavanju svojih dužnosti. Novija referenca je novo usvojeni Zakon o diskriminaciji kojim se predviđaju razne novčane kazne za fizička i pravna lica za koja se nađe da su prekršila Zakon i uspostavlja kompenzaciju za novčane i druge štete koje pretrpe žrtve kršenja.¹⁹ U oceni težine kazne, opšte praktično pravilo koje treba da imaju na umu oni koji zakon pišu jeste da kazne treba da budu odvraćajuće, delotvorne i srazmerne počinjenom prekršaju. Prekršaji treba da se kažnjavaju prema prirodi i težini prekršaja, dok teže kazne treba razmotriti u slučajevima kada izvršioци delaju sa krivičnom

namerom kao što je na primer etnička mržnja.

Konačno pitanje koje Zakon treba reši je ocena utvrđene politike. Redovni sistem praćenja sprovođenja Zakona krajnje je koristan instrument kako za Vladu, za proveru slaganja sa jezičkom politikom, tako i za građanstvo, obzirom da je nadzor javnosti osnovni princip za jedno demokratsko društvo. Periodično ocenjivanje treba da bude obavezno, čime se uređuje učestalost i način izveštavanja o sprovođenju različitih odredbi. Glavno je obezbediti redovnost i doslednost u praćenju i izveštavanju. Može se uspostaviti neko nezavisno ili polu-vladino telo, na čelu sa, na primer, kancelarijom premijera, koje se sastoji od predstavnika jezičkih zajednica, i može mu dr dati zadatak da organizuje i vrši redovne procene i ocenjivanje usvojene politike. Ovo telo bi pravilo izveštaje sa preporukama za Vladu, čiji bi nalazi mogli da se daju da uvid drugim telima i široj javnosti.

U početnom periodu sprovođenja, može biti korisno uspostaviti kraće periode izveštavanja. Takođe može biti korisno uskladiti izveštavanje prema Zakonu sa postojećim uslovima izveštavanja o sprovođenju jezičkih prava (na primer, kosovski Plan za primenu standarda ili Okvirna konvencija o nacionalnim manjinama). Isto vredi zapamtiti da se u Povelji predviđa mehanizam izveštavanja, kojim se utvrđuju obaveze izveštavanja o slaganju državnih tela sa njenim odredbama, gde izveštaje ispituje jedan Stručni odbor²⁰ koji daje zaključke koji nisu zakonski

obavezujući. Usklađivanje ovih krugova izveštavanja garantovalo bi kvalitetne mehanizme za ocenjivanje i efikasno korišćenje postojećih resursa, izbegavajući tako rizik od "umora od izveštavanja". Pored toga, ovo bi izgradilo kapacitet PIS-a da drže korak sa drugim dolazećim obavezama izveštavanja, odnosno onima prema UN Odboru za ljudska prava o građanskim i političkim pravima ili UN Odboru za privredna, društvena i kulturna prava.

Kosovsko građansko društvo može mnogo da doprinese procesu promovisanja jezičke raznolikosti preko donošenja zakona. Konkretno, nevladine organizacije mogu da imaju najvažniju ulogu u pomaganju Vladi, na primer u izbori jezika i odredbi dela III Povelje koji mogu da se primene. Isto tako, nevladine organizacije mogu odboru nezavisnih stručnjaka Saveta Evrope da daju savet o problemima koji mogu da se pojave tokom procesa primene Zakona. I cela međunarodna zajednica ima značajnu ulogu koju treba da odigra ne samo u savetovanju PIS-a za vreme procesa pisanja i sprovođenja Zakona, nego i u pridržavanju utvrđene politike. Na kraju, treba obezbediti potrebna finansijska sredstva, da bi se omogućilo dosledno sprovođenje Zakona na svim nivoima i u svim sektorima.

Prava debata o jezičkoj politici za Kosovo može da potraje duže nego što se to očekivalo. Nema "brzog recepta" i, kao i kod mnogih drugih osnovnih debata u svakom demokratskom društvu, proces je podjednako važan kao i rezultat.

¹⁸ Jezička prava kao sastavni deo ljudskih prava, Fernan De Varen, MOST žurnal o multikulturalnim društvima, Tom 3, br.1, 2.12, 2.13, UNESCO (2001. godina).

¹⁹ Vidi Član 9 zakona o diskriminaciji.

²⁰ Stručni odbor sam sastavlja i Odboru ministara Saveta Evrope šalje izveštaj, sa preporukama koje treba da se daju Državama. Pošto razmotri izveštaj stručnog odbora, odbor ministara može da odluči da ga objavi. Takođe može da odluči da državama da preporuke da preduzmu potrebne mere da svoju politiku, zakone i praksu usklade sa obavezama koje imaju prema Povelji.

Izjava misije

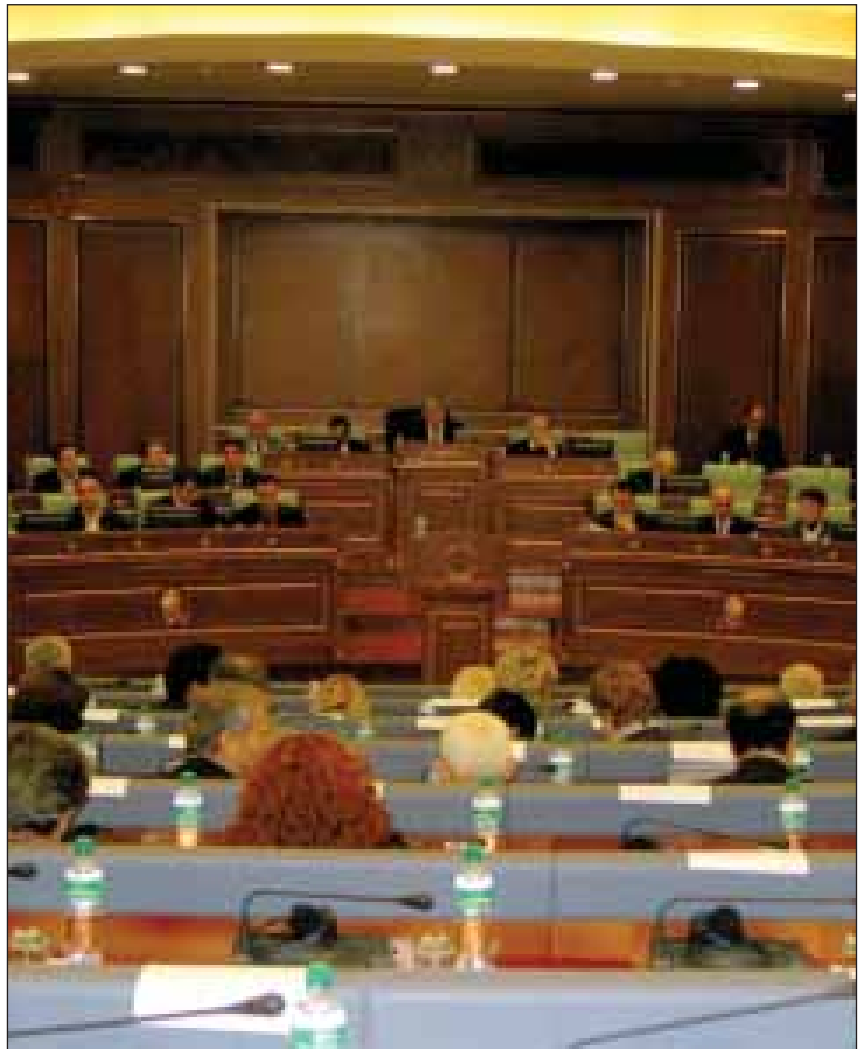
Kao međuagencijski koordinator demokratskog programa podrške Skupštini Kosova, Inicijativa za podršku Skupštini (IPS) teži ka ojačavanju i profesionalnom usavršavanju Skupštine Kosova u razvoju sposobnosti kako bi ona postala stabilna, funkcionalna i produktivna zakonodavna Skupština, koja funkcioniše u skladu sa vladavinom prava i u ime svih zajednica i građana ravnopravno.

Članovi IPS radiće kako bi približili resurse jednom cilju. Rad IPS usredsrediće se na demokratsku političku kulturu zasnovanu na poznavanju i poštovanju demokratskih pravila i postupka, transparentnosti i odgovornosti prema javnosti, razvoju i primeni zakonodavnog dnevnog reda, pregledu izvršne vlasti i poštovanja višejezičnosti u Skupštini.

Kao koordinator među agencijama koje podržavaju Skupštinu Kosova, IPS podržava Skupštinu preko konferencija i obuka, radionica sa Odborima, tehničke pomoći zakonodavnom procesu, pruža savete Predsedništvu, predesavajućima u Odborima i pojedincima koji su članovi Skupštine, organizuje radne posete drugim parlamentima, obučava pravno osoblje i tumače u Skupštini. Rad savetnika i konsultanata u Skupštini i njenim Odborima takođe spada pod koordinaciju IPS.

Trenutni učesnici u IPS:

Friedrich Ebert Stiftung (FES), Friedrich Naumann Stiftung (FNS), Konrad Adenauer Stiftung, Istočno – zapadni projekat parlamentarne prakse (Holandija) u saradnji sa Kosovskim Institutom za Istraživanje i Razvoj Politike (KIPRED), Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), Agencija SAD za međunarodni razvoj (USAID) u saradnji sa Nacionalnim institutom za demokratiju (NDI), Razvojnim programom UN (UNDP) u saradnji sa Međuparlamentarnom unijom (IPU), Konzorcijum francuskog, nemačkog i belgijskog Parlamenta. Odeljenja demokratizacije pri OEBS i Sekretarijat Skupštine uz aktivnu podršku kancelarije Premijera, stuba IV UNMIK (EU) i državnih kancelarija koje se nalaze u Prištini - Austrijska, Belgijska, Nemačka, Italijanska, Holandska, Švajcarska, kancelarija Velike Britanije i Sjedinjenih država.

<http://www.kuvendikosoves.org>
<http://www.skupstinakosova.org>
<http://www.assemblyofkosovo.org>

ASI
NEWSLETTER

Beogradska 3238000 Priština
 Tel. (+381-38) 500 162 Fax: (+381-38) 500 188
 kontakt: franklin.devrieze@osce.org
<http://www.osce.org/kosovo>

Zapažanja koja su nave-dena u ovoj novini su autorova i ne oslikavaju poglede Skupštine, misije OEBS-a na Kosovu ili organizacije koje su partneri u IPS.